

ЙОРДАН ЙОВКОВ
БОРЯНА
ДРАМА В ЧЕТИРИ ДЕЙСТВИЯ

chitanka.info

ЛИЦА

БОРЯНА

ЗЛАТИЛ

РАЛИ, син на Златила

АНДРЕЯ, син на Златила

ПАВЛИ, син на Златила

ВИДА, жена на Рали

ЕЛИЦА, жена на Андрея

ВЪЛЧАН НАНОВ, по прякор Алфатарски цар, баща на Боряна

ВАСИЛ ВАКЛИН, приятел на Андрея

ЕДРЮ, приятел на Андрея

НИКОЛА, син на Вълчан Нанов

ПЕТЪР, син на Вълчан Нанов

СТАРАТА СНАХА, жена на Никола

МЛАДАТА СНАХА, жена на Петра

Действието става в сегашно време, в едно село на Североизточна България.

БЕЛЕЖКИ ЗА ВЪНШНОСТТА И ХАРАКТЕРА НА ДЕЙСТВУВАЩИТЕ ЛИЦА

Боряна — 20–22 год. Когато пристига в Златиловата къща, тя иде от сбор и е облечена празнично в хубаво полуселско-полугражданско облекло: розова копринена блуза, тъмносини плисирани поли, червена копринена престилка с изшити на нея гюлове, светли копринени чорапи и лачени пантофки. Гологлава или с червена кърпа на глава. На шията си носи наниз. Със същото облекло тя е и във Второ действие. В Трето и Четвърто действие е облечена по селски, както е носията в с. Алфатар, Силистренско: бяла риза, късо стегнато елече без ръкави, от тъмносиньо кадифе; червени от тъкан плат (аладжа) поли, червена престилка, ниски обувки. Гологлава, с наниз.

Златил — около 70 год., побелял, но още ходи прав, непрегърбен; остро, продълговато лице, къси бели мустаци, гъсти вежди,

бръснат. Има съсредоточен и замислен вид на човек, измъчван от някаква тежка грижа. Когато е самичък, приказва си сам на себе си. Бавни движения, бавна походка. Но често трепва и се оглежда наоколо си плахо, подозрително. Изпитателно и недоверчиво изглежда всекиго, който му говори. Облечен е със сиви (бозяви) потури, изтъркани, вети, някъде гайтанът им е поразпран, някъде са оръфани и поскъсани (но без закръпки). Опасан е със също такъв вет морав пояс, с бяла риза и джамадан (елек) със същия цвят, като потурите му. Ръкавите на ризата му се спущат надолу, без да са закопчани на китката, със свободни широки отвори. Обут е с ниски корави обуца, с ремъчка отгоре. Може да е със сиви вълнени чорапи или обут на прябуш.

Рали — 47–48 год., едър, набит, широкоплещест, с такива издути рамене, че изглежда малко прегърбен. Голяма глава, яка шия, коса черна, сплъстена и разбъркана, гъсти черни вежди. Мустаците му са по-скоро тънки, черни, закриват донейде устните му, а краищата им (от ъгъла на устните нататък) са завити, но не нагоре, а един срещу други сърповидно. Тежък, навъсен поглед, груба спотаена сила във всяко движение и всяка поза. Понякога държи ръцете си отзад, понякога ги отпуща. Други жестове почти не прави. Облекло: сиви (бозяви) потури, малко смъкнати надолу, не от небрежност, а от бабаитлък. Все по същата причина долу пачите (крачолите) на потурите му са разкопчани на всичките си копчета, като на единия крак са оставени да се размахват и да се влекат по земята, а на другия са запършени нагоре. Червен пояс, ниско запасан (особено отзад), с провиснал край. Бяла риза с широки ръкави, тъмночервен джамадан (може да бъде и като потурите). Калпак или вета шапка. Ниски обуца с ремъчка отгоре. С чорапи или обут на прябуш. Цялото му облекло е вето и износено.

Андрея — По време събитието в пиесата става след голямата война. Това обстоятелство, а също и годините му (около 35-годишен) дават основание да се предполага, че той е бил подофицер във войската. Бившият подофицер следователно трябва да се чувствава в него, без да се губи присъщата му сърдечност и добродушие. Чист, спретнат, грижливо подстриган и избръснат, с тънки черни мустачки (не завити обаче нагоре). Облекло: късо палто и жилетка от груб, тъмносив домашен шаяк; също такива панталони, спуснати или с навивки. Ниски обуца с ремъчка отгоре. С каскет. Облеклото му е вето.

Павли — 25 год. Ако в държането му в пиесата и да се забелязва известна потиснатост, това се дължи на забърканото положение в семейството. Инак той не е лишен от твърдост на характера, която ако не винаги се проявява, трябва да се чувствува. Той е хубав момък, напет, строен, изпълнен в същото време с мъжественост и сила. Облекло: горна (цветна) риза с под-гънатая яка; палто от тъмнокафяв, почти черен шаяк, с яка без ревери и е един ред копчета — нещо средно между куртка и сако: панталони от същия плат (селски брич); навивки от по-светлокафяв плат: сиви вълнени чорапи; ниски обувки с ремъчка. С каскет. Това облекло у младите хора замества днес почти навсякъде някогашните народни носии.

Едрю — 45 год. Едър, снажен, но тромав и отпуснат, винаги почти пиян, рядко се смее и, както правят пияните, за да покажат, че уж са трезви, дава си пресилено сериозен вид. Истинска бедност лъха от цялото му облекло: бяла риза, не особено чиста, кърпена на много места; джамадан, сиви потури, червен пояс — всичко вето, оръфано, кърпено. Долу на крачолите потурите му са разкопчани. Обут е на прябуш с ниски обуца. Със стара деформирана и продупчена мека шапка.

Васил Ваклин — около 35 год., подвижен, жив, с малки руси мустачки, почти късав. Също тъй бедно облечен, като Едрю: бяла риза, но със закопчани на китката ръкави; тъмна шаечена жилетка, която е голяма за него и която той носи разкопчана като палто. Панталоните му от черна аба са подигнати нагоре и къси, запасан с каиш. Обут с ниски обуца с ремъчка отгоре. С каскет.

Вида — 45 год., здрава, яка жена, изпечена от работа. Енергична походка, резки движения, сопнат говор. Облекло: рокля от тъкан плат и тъкана престилка; вълнени чорапи, чехли. На главата — махрама с тъмен цвят. Всичко, с което е облечена, е вето, износено.

Елица — 30 год., облечена е като Вида, с някоя малка разлика в цветовете.

Вълчан Нанов, Алфатарският цар — 65 год. Тип на селски чорбаджия, който заслужено е спечелил прозвището си. Снажен, приличен, добре охранен, Цялата му външност е пропита с достойнство и самоувереност. Горда, тежка походка, въздържани жестове, царствени пози, високомерен поглед. Импулсивна натура, буен, но все пак гневните му избухвания са кратки, след които той

бързо се съвладява и се връща към собственото си, изпълнено с достойнство държание. На тая възраст, каквато има, той е почти побелял; пълно лице с едри, енергични черти; мустаците му се спущат надолу край устните му и под тях и когато додат до линията на подборника, тогава завиват нагоре — мустаци, които наричат ястъклии. Изобщо, той е приличен и по своему хубав човек. Облекло: горна риза с подгъната яка от тъмносиньо тъкано платно; върху нея джамадан и отгоре — къса черна аба; морав пояс, черни надиплени (с две дъна) потури; вълнени тъмни чорапи, ниски обуца. Шарен липискански пош, който държи в пояса си и с който понякога бърши потта си. С калпак или мека сламена шапка, сива или черна. Бастун не носи.

Синове на Вълчана — По-старият — 40 год., по-младият — 35 год. Здрави, широкоплещести мъже. Облекло: бяла риза, червени, с бели резки и бели копчета джамадани, червени пояси, черни потури; чорапи, ниски обувки. Калпак или мека сламена шапка (бяла).

Снахите на Вълчана — По-старата — 40 год., по-младата — 30 год. Пригладени и напети, както прилича на чорбаджийски снахи. Облекло: бяла риза, късо опнато червено елече (у старата снаха — синьо) до над кръста; тъкани поли и престилки, каквито носят в с. Алфатар; вълнени чорапи, чехли или ниски обувки. На главата — леки цветни шамии.

ПЪРВО ДЕЙСТВИЕ

Хаेत в къщата на Златила. Вляво вратата към стаите, в които живее Андрея, вдясно също такава врата към стаите на по-големия брат Рали. В дъното две малки прозорчета и входната врата откъм чердака и стълбите. На лявата стена огнище с ешмак, настрана до него закачени бакърени котли, долу — друга покъщнина. Полици с наредени съдини по тях. Под прозорците и покрай дясната стена миндери. Общо, стаята е бедна и мрачна: всичко дървено — ешмакът, полиците, вратите — е вето, окадено, черно, стените са неравни, пожълтели от влагата, напукани — има големи разклонени пукнатини, прилични на изображенията на реки по географически карти. Вратите са изкривени и паднали, тъй че, когато се затварят, тръшкат се, а при отваряне проточено скриптят, като че пеят. Постелките по миндерите и долу по земята са вехти и скъсани, безцветни. Чисто е, но личи, че с години нищо не е подновявано и променяно.

В стаята около огнището е Елица. Тя е превързала главата си през челото с бяла кърпа.

ВИДА (влиза отвън). Булка! Елице! Какво си направила?

ЕЛИЦА (учудено, тихо). Какво съм направила?

ВИДА. Що си се вързала тъй?

ЕЛИЦА. Глава ме боли.

ВИДА. Че грозно ти стои! Я да я махнеш таз кърпа! Ще доде някой и ще те види, какво ще каже, празник е. Махни я, махни!

ЕЛИЦА. Че да я махна пък. (Развързва кърпата) Аз рекох, като си постегна главата, ще ми попремине. (Сяда) Не ми е добре, нямам сила, краката ми като подкосени, стои ми нещо тук на гърлото като буца. Ноще се събуждам и треперя, страх ме е от тъмнотата, от всичко ме е страх, все мисля, че нещо ще стане.

ВИДА. Ти си луда. Какво може да стане?

ЕЛИЦА. Като гледам мъжете как се карат, какви думи си думат...

ВИДА. Мъжете са мъже. Те може да се поскарат и пак да се сдобрят. Какво страшно има?

ЕЛИЦА. Не знам. Може от болестта ми да е. Андрея снощи казваше...

ВИДА. Какво казваше?

ЕЛИЦА. Ще те кача, кай, на каруцата и ще те заведе в града на доктор.

ВИДА. Ами пари? Отде ще вземе пари? Андрея с лопата ли ги рине парите?

ЕЛИЦА. Аз, кай, ще намеря пари.

ВИДА. Кой ще му даде, свекърът ли? Не го ли видиш какъв трепери над парата. Хората казват, че бил имал пари. Де са те? Кой ги е видял? Ний не сме му виждали парите. Той все си е бил скъперник, ама сега... Туй най дето трябва в къщи — сол, газ, сапун, — с каква мъка се купува. А ти — доктор. Остави, остави. Хич не си туряй таквоз нещо на ума.

ЕЛИЦА. Че аз не съм искала. Андрея каза.

ВИДА. Свекъра не дава, не дава. Вий барем с Андрея нямате деца. А ний? Две дъщери оженихме, какво им дадохме? Нищо. Утре и син ни ще си доде от служба и за него нищо няма да има.

ЕЛИЦА (*замислено*). Нататък, в едно село към Силистра, имало лековито кладенче, помагало за всичко.

ВИДА. Е?

ЕЛИЦА. Една круша имало там, цялата била накичена с тояги, с патерици. Който пил от кладенчето, оздравял, закачил си патерицата на крушата и си отишъл. Тъй разправят. Да ще Андрея барем там да ме заведе.

ВИДА. Ех, булка, ех, Елице, ти ум нямаш. Че болна ли си, нищо не ти е. Ти сама си туряш такваз мисъл. Я стани сутрин, че се разтичай, че се разшетай, ще видиш как ще ти премине, ще забравиш и болест, и всичко. И аз като стана, боли ме на сто места, ама като се разкърша — мине ми.

ЛИЦА. И аз искам, ама не мога.

ВИДА. Че като си скръстила ръце и стоиш. На, сега защо стоиш?

ЕЛИЦА. Че какво да правя?!

ВИДА. Ами поизлез, поразходи се. Излез на пътя, сега е празник, минават хора. Постой, погледай.

ЕЛИЦА (*става*). Че да ида пък.

ВИДА. Иди, иди!

ЕЛИЦА. Ами Андрея може да доде. Беше ми казал, че ще се връща.

ВИДА. Ех, Андрея... Де го Андрея — на кръчмата. Чунким ако доде, за работа ще доде. Иди ти, иди. Ако доде Андрея, аз съм тука.

Елица излиза. Вида шета нещо. След малко по стълбите се чуват гласове.

ВАСИЛ ВАКЛИН *(бута пред себе си Едря)*. Върви де, върви!... Их че си... Аз го бутам напред... *(Съглежда Вида)* А! Ралювице! Добър ден, Ралювице! *(На Едря)* Аз го бутам по стълбите напред, а той се заваля отгоре ми като канара. *(Вида)* Аз пия, него хваща...

ЕДРЮ. Хъм... Хваща... Пре-пънах се... Препънах се, чу ли? Хваща...

ВАСИЛ ВАКЛИН *(смее се)*.

ВИДА. Хубаво сте се наредили вий!

ВАСИЛ ВАКЛИН. Пийнали сме си, ще речеш, ли? Пийнахме си, право е. Защо да не прием? Събрание имахме. Ти знаеш ли, ей, Ралювице, бори идат. Андрея ще го направим кмет... остана той? Уж на гости ни води, пък... *(От към вратата и вика)* Ей, кмете, де си? *(На Вида)* Андрея ще го направим кмет.

ВИДА. Тогаз ще прокопса Андрея! Пък и вий много сте прокопсали...

ВАСИЛ ВАКЛИН. Ний за народа се борим! За идея се борим! *(На Едря, седнал на миндеря)* Нали тъй, сватанак?

ЕДЕДРЮ. Мълчи! Ти в грях ме вкара днес. На чернова щях да ида аз, свещ да запаля. *(Въздиша)* Шест месеца веке... На днешния ден се помина Руса, стопанката ми... *(С плачлив глас)* Аз сам си знам... като гледам децата, като гледам къщата... Аз сам си знам...

ВАСИЛ ВАКЛИН *(подсмива се)*. Виж го, виж го...

ВИДА. Таквиз сте вий, мъжете. Като са живи жените ви, бийте ги, а като умрат — плачите за тях.

ЕДРЮ. Аз сам си знам... Като гледам децата...

ВАСИЛ ВАКЛИН. Виж го какъв се разцуфли... Срамота! Ще ти намерим една булка, не бой се! *(На Вида)* Ще го оженим за Танювата Дочка, вдовицата. *(Към Едря)* Вчера пак я срещнах. Дочке, рекох, да те оженим за наш Едря, земаш ли го? Защо, кай, да го не взема, нито е сляп, нито сакат. Тъй каза, видя ли? *(На Вида)* Ще го земе.

ВИДА. Да го вземе.

ВАСИЛ ВАКЛИН. И каква е такваз пълна, червена, широка отзад, като диканя. Хе! жена ти казвам, жена. Ама тебе май не те бива...

ЕДРЮ. Мене ли? Хъм. *(Поклаща глава, гордо)* Е-хей!

ВАСИЛ ВАКЛИН. Яка жена е тя, ей! И такваз една — гледаш я, смее се, че като пламне! Малее! Огън! Има да те гони тя тебе, като муха по тавана...

ЕДРЮ. Кого, мене ли? Хъм... е-хей?

ВАСИЛ ВАКЛИН. Де остана Андрея? Вън се запря при Елица, а не доде. *(Вика)* Андрея! Кмете! *(На Вида)* Ний Андрея кмет ще го направим. И щом додем на власт, аз пак ще метна чантата на гърба си. Ще разнасям писма, призовки — стига ми таз служба, по-голяма не ща. *(На Едря)* А тебе ще направим горски. Ще запашеш пак оназ зъмя, сабята. Само че... не те бива май тебе...

ЕДРЮ. Мене ли? Хъм... е-хей!

ВИДА. Още рибата в морето, а вий пържите лука. Чакайте де!

ВАСИЛ ВАКЛИН. Народа е с нас, Ралювице, ония черни души, чорбаджиите, ний тях... в миши дупки ще ги заврем. *(Вижда Андрея на вратата)* Ей го Андрея! Бе, кмете, де се изгуби ти? Уж на гости ни водиш, пък...

АНДРЕЯ. Че що стоите тука. Влизайте де! *(На Вида)* Бати Рали още не си ли е дошъл?

ВИДА *(соннато)*. И да не си е дошъл, Рали си гледа работата.

АНДРЕЯ *(с усмивка)*. А пък аз стоя в кръчмата, туй ли искаш да речеш? Е, няма нищо де, ще я свършим работата. Що са дни, напред са. *(На Ваклин и на Едря)* Хайде, влизайте у нас. Хайде, Едрю!

ЕДРЮ *(мълчи замислен)*.

ВАСИЛ ВАКЛИН *(на Едря)*. Ставай! Не чуваш ли командата?

ЕДРЮ. Върви ти, аз ще дода.

ВАСИЛ ВАКЛИН. Не! Напреде си да те видя аз! Знам ти адетя аз тебе — все назад се връщаш. Хайде, върви! *(Едрю мърмори нещо; влизат, след тях влиза Андрея)*

ЗЛАТИЛ *(на вратата)*. Крадат, крадат! Оставиш нещо нейде, и ще го вземат. *(Влиза)* Вървят по стъпките ти, като хайдутти. *(На Вида)* Де е Андрея?

ВИДА. Ей го е, в къщи.

ЗЛАТИЛ. А Павли?

ВИДА. Павли отиде на събор в Алфатари. Ерген нали е.

ЗЛАТИЛ. Ами Рали?

ВИДА. Ех, тейко, като че не знаеш. Нали снощи Рали отиде в Сърнено, у мамини. Още не си е дошел.

ЗЛАТИЛ. Ходят, ходят... Не земат да свършат някоя работа, ами ходят...

ВИДА. Е! Днес е празник.

ЗЛАТИЛ. И за празник има работа. Как искате да имаме, когато каквото изкараме — изядеме го и го изпиваме. Един отишъл на сбор, други не знам де, трети — все на кръчмата стои. Ама вий... вий сте научени само да искате. *(Ходи)* Нямам, не разбирате ли, че нямам... *(Оглежда огнището, дето има тенджерата с гостба)* Гледам, агнето дето сте го яли, хвърлили сте кокалите неоглозгани, вътре в тях масълцето си стои. А с туй масълце може да се намаже някой сух мешин или сухи кундури. Не пастрите ки, нищо не пастрите. Само знайте да разсипвате. *(Влиза Елица и се спира до вратата)*

ВИДА. Ух, какво ли имаме, та ще разсипваме.

ЗЛАТИЛ *(подига от земята нещо)*. Ей го на. Туй що е?

ВИДА. Връвчица, що е.

ЗЛАТИЛ. Кръста ли ще ви заболи, да се наведете да я приберете. Като че няма да потряба. *(Навива връвчицата на пръст и я туря в пояса си)* Прибери я, все ще потряба за нещо. *(Поглежда тенджерата)* Ягне ще ядат. Защо ще колиш добитъка, защо ще ядеш месо, какво ще разбереш... Лучец, лучец, че е сладко! Пък и сух хляб може. Нищо не става на човека, по-здрав бива.

ВИДА. Хъм... И хляб да не ядем. Да стоим гладни.

ЗЛАТИЛ. Нямам! Разберете, нямам! Кътане трябва — на хляб, на брашно. С мярка, всичко с мярка. Като доде просек, току тичате насреща му с гребача. Какво ще му даваш? Кажу му: друг път, дядо! Може да не му даваш. Днес кривач брашно, утре кривач брашно, ами че то е цяла пита!

ВИДА. Който дава на просек, на господя дава.

ЗЛАТИЛ. Тъй... Много знайте вий. Научили сте се само да искате. Току сте рекли: дай! Какво да давам — нямам! *(Гледа ту Вида, ту Елица)* Какво, мислите, че имам ли? То да имам, лесно, ама нямам... Нямам... Нямам... *(Излиза)*

ЕЛИЦА. Боже, какъв е... как приказва!

ВИДА *(гледа след Златила; на Елица)*. Иди си, иди! Иди си, Андрея те чака.

Елица си влиза. Вида дебнишката, като се предпазва, тръгва след Златила.

ГЛАСЪТ НА ЕЛИЦА (*вътре*). Къде, бай Едрьо? Че чакай де!

ЕДРЮ (*появява се на вратата*). Отивам си аз. Не ща. С таквиз хора не ща... Отивам си...

ВАСИЛ ВАКЛИН (*настига го*). Чакай, къде? Не прави тъй де, сватанак, чакай...

ЕДРЮ. Остави ме... Какво... Не ме бивало за горски, а? Ти ли ще станеш горски? Не ме бивало, а...

ВАСИЛ ВАКЛИН. Е де, не се сърди. Аз на шега го рекох. Ти ще бъдеш, то се знай. Ела, ела, връщай се.

ЕДРЮ. Какво ще ми се перчиш... (*Удря се в гърдите*) Аз ли? Аз ли? Хъм... е-хей!

ВАСИЛ ВАКЛИН. Е де... (*На Андрея, който се показва на вратата*) Виж го, бяга...

АНДРЕЯ. Ела, бай Едрьо...

ЕДРЮ. Той на мене... Не ме бивало за горски, а?

АНДРЕЯ. Скарали се пилци на чуждо просо. Гледай си работата ти, аз знам за какво те бива тебе. Каквото искаш, искай го от мене. Остави ти Ваклина, мене не ме ли слушаш?

ЕДРЮ. Слушам те.

АНДРЕЯ. Влизай тогаз. Хайде! Ваклине, ти ще мируваш.

ВАСИЛ ВАКЛИН. А бе аз... какво.

АНДРЕЯ. Влизайте! (*Влизат всички; на вратата се показва Рали, не успява да ги види, но се заслушва в гласовете; оставя ямурлука и торбата си на миндеря, пристъпва няколко крачки, обръща се и пак се заглежда към вратата на Андрея.*)

ВИДА (*влиза отвън*). А, Рале, доде ли си? Защо не си доде снощи? Ти да знаеш какво има...

РАЛИ. Какво има?

ВИДА (*предпазливо, по-ниско*). Защо не си доде снощи?

РАЛИ. Защо не си додох! Ами баща ти, като завика: стой, та стой. Какво да правя — останах. (*Чува се глъчка*) Какво е туй? Онзи пак ли е пиан? Кой са тука?

ВИДА. Едрю и Васил Ваклин. Остави ги ти тях. Слушай какво ще ти кажа. (*Поглежда предпазливо към вратата*)

РАЛИ. Е казвай де, какво ще казваш.

ВИДА (*по-тихо*). Свекърът има пари. Много пари...

РАЛИ. Какви пари?

ВИДА. Злато, лири.

РАЛИ. Какви лири ма, ти луда ли си?

ВИДА. С очите си ги видях. Ах, колко пари! Ей такава купчина е, на софрата беше ги изсипал.

РАЛИ (*учуден*).

ВИДА. Нощес, ти като не си доде, излязох. Минах покрай прозорчето му и чувам: „зън — зън“ — пари! Някой пари брой. Поглеждам — той седнал до софрата и на нея пари. Много пари, ти казвам. Лири, злато...

РАЛИ (*става и възбудено се разхожда*).

ВИДА. Усети ли ме, не знам, стана, спусна капака на прозореца. Чух, че Андрея се кашли, връща се от кръчмата, и си влязох. Ах, колко пари, колко пари!

РАЛИ. Да мълчиш, чу ли? Да не си продумала някому, че езика ти отрязвам. Като няма да си, ни гък, ни мък...

ВИДА (*мълчи*).

РАЛИ (*разхожда се*). Извади ги най-последно от земята, не можа да утрае. Трийсет години ги кри, трийсет години ги таи. (*На Вида*) Видя ли? Туй, дето го приказваха хората, излезе истина.

ВИДА. Парите на дядо Раля.

РАЛИ. Те са. И той тъй ги криеше. Аз бях малък, но помня, като казаха още тогаз, че баща ми намерил парите и ги взел, а дядо за ден, за два умря, от мъка умря. И ей на, парите излязоха... (*На Вида*) Какво ги направи, не видя ли де ги скри?

ВИДА. Като си влезе Андрея, пак излязох, ама беше тъмно вече. Стоях, стоях, достраша ме и си влязох. Днес ходих в стаята му — гола, както си я знаеш. Пък и той не я заключи. Другаде ще са, заровил ги е някъде.

РАЛИ. Глупачка! Че да си гледала, да си пазила!

ВИДА. И ти! Нощ като катран, де ще видя. Пък и Андрея излиза.

РАЛИ. Тоз Андрея все по дирите му ходи.

ВИДА. Краде го.

РАЛИ (*гледа я напрегнато*). Знам. Старият крие тук-там по някоя пара. Тях краде той. (*След като помисля*) Дали не е усетил и тез пари? Ако ги знае — беше!

ВИДА. Трябва да е земал и от тях. Старият беше много ядосан. Крадат ме, кай, крадат. Затуй ще си е извадил парите, да ги преброи.

РАЛИ *(слуша я напрегнато, мисли)*.

ВИДА. Андрея казал на Елица, че ще я води на доктор. Ами пари, рекох? Андрея, кай, ще намери пари.

РАЛИ *(избухва)*. Тоя човек трябва да се махне оттук! Такъв пияница не го искам аз. Ще го изпъдя. Не искам да го гледам пред очите си, да се махне! Да върви, дето иска, тук да не е само. *(Ходи)* И ти, каква ми си и ти. Да ти доде късмета, право в устата ти да доде, и ти да го изтървеш. Толкоз пари! Че гледай, виж къде ще иде, къде ще ги тури. Толкоз ум в главата си нямаш ли?

ВИДА *(соннато)*. И ти! Да си стоял тук, че да гледаш.

РАЛИ. Сът! Мълчи сега. Да си отваряш очите отсега нататък. Нийде да не ходиш, тук да си седиш — гледай стария де ходи, какво прави. Пази. *(Разхожда се, мисли; към Вида)* Слушай, ела сам! *(Вида дохожда при него; говори тихо)* Тез пари не ги давам никому, тез пари ще ги взема аз. Най-напред Андрея трябва да се махне оттука. Да отиде да живее в друга къща. Павли — той не е страшен. Павли тича подир момите. Нека си тича. Не бива да се жени още — защо ни е чужд човек в къщи? Трябва да останем сами. Останем ли сами — знам аз какво да правя...

ВИДА. Ами ако Андрея не иска да си излезе?

РАЛИ *(заканително)*. Ще иска той. *(Сяда)* Ах, как не можа да видиш ти, снощи да видиш!...

Откъм Андреевите стаи, на вратата се показва Васил Ваклин, след него Едрю, Андрея и Елица.

ВАСИЛ ВАКЛИН. Я! Рали бил тука! Здравсти бе, Рале! За много години! *(Отива към него и му подава ръка, но Рали не я поема)* Дай си ръката бе! Гледай го какъв е...

РАЛИ. С пияни хора нямам работа аз.

ВАСИЛ ВАКЛИН. Пияни хора! Хе, куме, да прощаваш. Кой е пиян? Пиян е попа. Пияни хора тук няма. Виж, ако искаш весели хора, има. *(Към Едрю)* Нали тъй бе, сватанак? Ти пиян ли си?

ЕДРЮ. Не-е-е... Аз да съм пиян? Не-е-е... *(Към Рали, заканително)* Рале, ей, Рале, слушай... хъм...

ВАСИЛ ВАКЛИН *(на Едря, като го държи за рамото)* Докажи му, че не си пиан. Кажи: връв.

ЕДРЮ. Кажи ти.

ВАСИЛ ВАКЛИН. Кажи де, кажи: връв.

ЕДРЮ. Фф-ръф!...

ВАСИЛ ВАКЛИН. Кажи: петел.

ЕДРЮ. Фе-фел... *(Всички се смеят, без Рали и Вида)*

ВАСИЛ ВАКЛИН *(на Раля)*. Видя ли?

РАЛИ *(на Андрея, гневно)*. И се смееш пък. Не те е срам! И къщата обърна вече на кръчма.

АНДРЕЯ *(примирително)*. Е де, бате...

РАЛИ. Аз и в съня си нямам мира, по цяла нощ се въртя, като риба се мятам, и си мисля кое как да свърша, а той... Сакат ли си? Ръце нямаш ли? Вземи и ти свърши една работа.

АНДРЕЯ *(засмяно)*. Каква работа бе, бате! Днес нали е празник.

ВИДА. Уф, и делник да е, все то.

АНДРЕЯ. Ти да не се бъркаш. Знам ти езика аз тебе.

ВИДА. Че какво пък? Онзи ден, като бяхме на лозе, какво работи? Знаял ми бил езика... Щом пекна слънце, отиде и легна под черешата да спиш. Знаял ми бил езика.

АНДРЕЯ. Господ затуй е дал сенки и дървета, да се спи под тях.

ВАСИЛ ВАКЛИН. Брава! И аз да бях, и аз тъй щях да направя!

ВИДА. Тъй! Тъй! Тя *(сочи Елица)* цял ден се гърчи като черев — ох, ох... и нищо не похваща, той пък по кръчмите. Готовановци.

ЕЛИЦА *(тихо)*. Како! Как можа да го кажеш!

ВИДА. Няма да го кажа.

АНДРЕЯ *(разсърден)*. Ама вий какво искате от мене? Какво се заядате днес с мене?

ЕЛИЦА *(спира го)*. Андрея, остави, Андрея, ела да си идем.

АНДРЕЯ. Какви са тия приказки?

ЕЛИЦА. Андрея, Андрея...

ВАСИЛ ВАКЛИН. Чакайте бе, хора, недейте тъй.

РАЛИ *(вика)*. Да се махнеш оттука, чуваш ли? Който стои със скръстени ръце, като тебе, който не работи, не го искам аз в къщи. Излез си оттука, иди в друга къща. Още утре да се махнеш!

АНДРЕЯ. Как? Ти ме пъдиш? Кой си ти? От коя къща ме пъдиш?

ЕЛИЦА. Андрея, моля ти се, Андрея!

ВАСИЛ ВАКЛИН. Чакайте бе, хора. Рале, недейте тъй...

АНДРЕЯ. Таз къща твоя ли е?

ВАСИЛ ВАКЛИН. Андрея! Рале! Не разбират! *(На Едря)* Хайде да си ходим. Върви! *(Излиза бързо; след него тръгва Едрю, спира се, иска да каже нещо, помахва с ръка и излиза)*

АНДРЕЯ. Таз къща твоя ли е? Ти ли заповядваш тука?

РАЛИ. Който работи, той заповядва.

АНДРЕЯ. Баща ни е още жив.

РАЛИ. Партии ще гони! Кмет ще става! Ставай какъв щеш, само се махай отгук. Иди в своя къща и ако искаш, цял ден леж. Още утре да се махаш! Да се изнесеш отгук!

АНДРЕЯ. Не се и помръдвам.

РАЛИ Ще те изхвърля, хубаво да знаеш. Ще ти събера парцалите и ще ги изхвърля. И тебе ще изхвърля.

ЗЛАТИЛ *(влиза отвън)*. Пак ли се карате вий, пак ли? Ха-де, що стоите още! Скочете, избийте се, изтрепете се! Какво има, сега пък какво делите?

ВИДА. Уф, какво ли има пък, та ще го делим.

ЗЛАТИЛ. Колкото има, то е. Спечелете вий повече. Е какво? Изнапреж бяхте викнали срещу ми, че съм ви бил бъркал. На, сега стоя настрана, работете де! Нарещдайте се сами и работете!

ВИДА. Какво разбрахме, като работим? Голи оголяхме и боси обосяхме.

РАЛИ *(прекъсва я)*. Мълчи ти! Ти не се бъркай! *(На баща си)* Аз ли не работя? Аз ли бягам по партизанство? Аз ли пия по кръчмите? На него кажи! *(Вика)* Не го ща, да се махне! Човек, дето не работи, не го ща в таз къща. Да се изнесе!

ЗЛАТИЛ Че разделете се пък. Нали искахте да се делите — разделете се. Нека Андрея отиде на една страна, ти иди на друга. Разделете се. Ще ви дам от земята, от добитъка. Утре Павли ще се ожени; ако иска, ще ме гледа, ако не — ще си търся лесното. Разделете се, като искате. Разделете се...

РАЛИ. Аз от таз къща не излизам.

АНДРЕЯ. И аз не излизам.

РАЛИ. Ще излезеш.

АНДРЕЯ. На поляната ли да ида? Нека тате ми даде пари да си направя къща, ще изляза.

ЗЛАТИЛ. Какво? Пари ли? Че отде да ги взема? Чудни хора сте вий, не разбрахте ли, че нямам? Нямам, нямам! У, аз да имам, то е лесно, ама нямам. Току сте рекли: дай, дай. Нямам, разберете, нямам!

АНДРЕЯ (*смее се; на Рали*). Видя ли? Тати няма пари.

РАЛИ (*ядосано*). Ти ще се махнеш оттука, чу ли? Ще те изхвърля! И парцалите ти ще изхвърля.

АНДРЕЯ Е де, стига. Зайци ли ще плашиш?

РАЛИ. Какво? Ти... аз тебе... (*Тръгва заплашително към него. Вън се чува силен шум. Рали се спира. Всички дават ухо навън.*)

ГЛАСОВЕ ОТВЪН. — Додохме вече. Павле, не бой се!

— На добър час, Павле! Честита булка, Павле!

— Момчета, да си ходим ний сега. Сбогом, Павле.

— Сбогом, Павле.

— На сватбата ризи ще има ли?

ЖЕНСКИ ГЛАС. Ще има, ще има!

ГЛАСОВЕ ОТВЪН. Сбогом, Павле. Ако потрябваме пак, ний сме тука. Сбогом! Сбогом! Павле Сбогом!

ЖЕНСКИ ГЛАС. Сбогом! Сбогом!

Стъпки по стълбата; вратата се отваря, влиза Павли, след него Боряна. Тя се спира, с едната си ръка поподига престилката, с другата закрива очите си, но личи, че се смее.

ПАВЛИ (*възторжено*). Тате! Бате Рале! Бульо! Доведох ви булка. Ето я!

Общо учудване. Всички гледат Боряна.

АНДРЕЯ (*зарадван*). Брава, Павле!

ЕЛИЦА. Ах, Павле!

ВИДА. Булка! И таз хубава. Отде е тя?

ПАВЛИ. От Алфатари. Пристана ми.

ВИДА. Туйто! И защо се крие, толкоз ли се срамува пък?

БОРЯНА (*пуца ръката си, засмяна*). Не! Аз не съм още булка, та да се срамувам. Добър ви вечер! (*Пристъпва няколко крачки и се завършва пак към тях*) Днешните булки не се срамуват. Ние сме модерни. (*Смее се*) Какво! Надявахте ли се Павли да ви доведе булка?

Не, нали? Какво си казвахте? Павли не го бива за таква работа. Не го бива ли? Аз го зная него какъв е! (*Смее се*)

ВИДА (*все още учудена и ядосана*). Павле, какво си направил! (*На Боряна*) Коя дъщеря си ти?

БОРЯНА (*дига рамене*). Не знам. Нека каже Павли.

ПАВЛИ. На Вълчан Нанов.

АНДРЕЯ Алфатарския цар ли?

ПАВЛИ. Той.

ВИДА. Какъв цар? Кой е той?

ЗЛАТИЛ. Вълчан Нанов ли?

АНДРЕЯ. Вълчан Нанов от Алфатар. Знам го. (*С усмивка, на Боряна*) Знам баща ти. (*На другите*) Хъм... богат човек е, кмет е. (*Позасмива се*) И такъв е един, че каквото каже, направя го. Затуй му казват Алфатарски цар. Че не е цар — не е, прякора му е такъв.

БОРЯНА. Каквото ще да е, цар е. И аз съм царска дъщеря. Я! (*Пристъпва, оглежда къщата*) Не сте мазали скоро. Вехти ви са чертичките. Ах, да ме оставите мене, че да видите как ще ви наредя. Ново, ново, всичко ново!

АНДРЕЯ. Ново ли? Де го новото?

БОРЯНА. Че аз без чеиз ли съм? Не чухте ли коя съм? Аз съм царска дъщеря! (*Смее се*)

ЗЛАТИЛ. Дъще, я ела насам.

ПАВЛИ. Иди, Борянке. Той е татко. Целуни му ръка.

БОРЯНА (*приближава се до Златила*).

ПАВЛИ. Целуни му ръка.

БОРЯНА (*колебае се*). Че като не си дава ръката.

ЗЛАТИЛ. Остави, остави, още е рано да се целува ръка. Ела поблизо, дъще. Я да видя! (*Попипва нанизите и и ги оглежда*) Истински! Злато! Хубав баща! Толкоз злато — цял имот...

БОРЯНА. Как ги теглиш, като че искаш да ги вземеш.

ЗЛАТИЛ. Ами поглеждаш ли как са вързани,... Може да паднат и да не усетиш.

БОРЯНА. Е! Ще ми купят други.

АНДРЕЯ. Кой? Баща ти ли?

БОРЯНА (*показва Павли*). Не, той.

ВСИЧКИ. А-а-а!

БОРЯНА. Ще купи ами, какво ще прави.

ВИДА. Глезена щерка ей ти.

БОРЯНА. Глезена съм, какво да правя. Петима братя имам и аз една сестра. И кой е баща ми? Вълчан Нанов, Алфатарския цар. *(Смее се)* Ах, как ме раздрънка таз каруца. Много са страхливи вашите ергени, страх ги е да не ги стигнат братята ми. *(Попипва си косите)* И косите ми се разбъркаха. *(Пристъпва към лявата, врата)* Кой живее тука?

АНДРЕЯ. Ний живеем там. Искаш да влезеш ли? Заведи я, Елице!

БОРЯНА. Искам да си видя косата, огледало имате ли? *(Весело)* Имате ли огледало, или се оглеждате на чешмата в коритото? *(Смее се)*

ЕЛИЦА. Имаме, имаме. Ела, влез. *(Влизат)*

Всички мълчат, слисани. Андрея се усмихва.

ВИДА. Е, драгинко! Е, Павле! Таз ли намери да земеш?

ПАВЛИ. Бульо, не й забелязвай! Тя е добра, ти не знаеш колко е добра. Само че такава е малко... весела...

ВИДА. Как приказва, как се смее! Че имало по-стари хора, че тоз, дето ще и бъде свекър, бил тука, не иска да знае.

РАЛИ. Върти се като...

АНДРЕЯ. Хубава е тя. Аз я харесвам.

ПАВЛИ. Много е добра, бате Андрея. *(На баща си)* Тате, защо мълчиш? Кажи.

ЗЛАТИЛ *(мълчи)*.

ПАВЛИ. Кажи, тате.

ЗЛАТИЛ. Ти пита ли ме? Искал си да се жениш, пита ли ме? Каза ли ми?

ПАВЛИ. И аз не знаех, тате. Искали братята й да я годяват за други и аз й казах: приставаш ли ми — приставам ти. А друга не искам, друга не ща, таз ще бъде, никоя друга. Кажи, тате!

ЗЛАТИЛ. Правете, щото знайте, аз не се бъркам. Време за сватба ли е сега? С какво се прави сватба? Пари трябва, де са? Аз нямам, не разбрахте ли?

ПАВЛИ. Тате, моля ти се.

ЗЛАТИЛ (*тръгва да излезе*). Нямам, нямам. Не разбрахте ли, че нямам. Вий сте дробили таз попара, вий я сърбайте. Мене недейте ме закача, не ми искайте нищо. Нямам! Разберете, нямам! (*Излиза*)

РАЛИ. Туй е то. Толкоз. Не може.

ПАВЛИ. Бате Рале, защо... Пари! Пари аз ще намеря.

РАЛИ (*сърдито*). Я виж имам ли тук, на устата си жълто? Хлапак! Отишел човека, грабнал момичето, довел го.

ПАВЛИ. Бате Рале, не го грабнах, пристана ми.

РАЛИ. Утре ще доде онзи лудия, баща ѝ, можеш ли стоя насреща му? Знаеш ли го какъв е? Окото му не мига. Ще ти тегли куршума и пак прав ще излезе. Може и по съдилища да тича, ще харчи, има. А ний? Ний сме ей-тъй-е-е — тънки като косъм.

АНДРЕЯ. Какво може да направи той. Дъщеря му не е дете, мома е. Ще си земе, когото си иска.

РАЛИ. Не, казах! Няма да бъде.

ПАВЛИ (*гледа ту Рали, ту Вида*). Вий... какво мислите да правите вий...

РАЛИ. Момичето ще го приберем. Докато не доде баща му, нито е твое, нито е наше — гостенка ни е. Като доде баща му, каквото рече той, то ще бъде.

ПАВЛИ (*отчаяно*). Бате Рале! Ако аз не зема Боряна, чудо ще направя. Ще умра, ще се убия!

ВИДА. Ами, ще се убиеш.

АНДРЕЯ Ех и ти, Павле. Ще се нареди тя, не бой се.

РАЛИ. Насъсквай го ти, насъсквай...

Чува се гласът на Боряна. Мълчание.

БОРЯНА (*връща се*). Какво сте се умълчали? Приказвали сте за мене, знам. Свекъра отиде ли си? По-хубаво, че си е отишел. Павле, какъв си, като че са те полели с вряла вода. (*Глезено, подигравателно*) Татко ти ли те гълча? Ах, горкичкия! (*Отива до прозореца и гледа навън*) Каква месечина е навън! Тъкмо бели коне да крадеш! (*Към другите*) А Павли не краде бели коне, а бели моми краде.

АНДРЕЯ (*засмяно*). Барем да си бяла!

БОРЯНА. Черна съм, нали? И очите ми са черни, като на циганка. Черна съм, ама съм хубава. (*Обръща се.*) Ах, каква месечина! Не мога, ще поизлезе малко. (*Излиза на чердака. Ниско, но все пак доста високо запява.*)

Колчим мина покрай вази, Яно, ти от чердак, душо, все побягваш... Ах кажи ми, кажи, леле, Яно, дал не съм те, душо, докундисал...

ВИДА (кръсти се). Господи!

АНДРЕЯ (смее се).

ВИДА. Павле, Павле! Как я намери, Павле!

ПАВЛИ. Булво, тя си е такава, весела е... Нищо от туй...

БОРЯНА (*влиза*). Какво ме гледате? Какво ли си мислите: таз полудя ли? Какво да правя пък — пее ми се. И нали има една песен: Боряно, Борянке, сал ти ли си мома, сал ти ли знайш да пееш? Аз съм таз Боряна! (*Смее се.*) Хубаво, че имате чердак, ще си пея. И в нашата къща имаме чердак. Павли знае. Нали, Павле?

ПАВЛИ. Знам.

БОРЯНА. Че ако не беше този чердак, де щеше да ме видиш? (*Смее се*)

РАЛИ (*става*). Хайде сега. Хайде да си ходим.

БОРЯНА. Къде?

ВИДА. У нас, къде. Ще додеш у нас, у нас ще спиш. То не може то туй. Утре ще до де баща ти, ний искаме с чисто лице да го посрещнем.

БОРЯНА. Ах, татко! И братята ми! Нека додат, не искам да знам. Мислете му вий.

ВИДА. Какво ще му мислим. Каквото каже баща ти, то ще е.

БОРЯНА (*гледа ги*). Вий като че... не ме щете. Мълчание.

БОРЯНА. Като не искате да се върна. (*Гледа Павли.*)

ПАВЛИ. Не, Борянке, не!

БОРЯНА. Като не ме искате пък, ще си ида.

ПАВЛИ. Не, Борянке!

АНДРЕЯ. Туй не може, туй няма да стане!

РАЛИ (*като се обръща*). Какво? Ти пак ли захващаш?

ЕЛИЦА (*дърпа Андрея*). Андрея, моля ти се. Ела да си идем.

АНДРЕЯ (*ядосан, въздържа се с мъка и тръгва с Елица; на Павли*). Павле, мини после у нас!

РАЛИ (*на Вида и на Боряна*). Влизайте си.

БОРЯНА (*весело*). Къде искате да дода, у вас ли? Хубаво, да дода! (*Тръгва с тях.*)

ПАВЛИ. Борянке, чакай...

ВИДА. Стига. Утре пак ще си приказвате.

ПАВЛИ. Бате Рале... Бате Андрея...

АНДРЕЯ (*от вратата*). Ела после у нас, Павле (*Влиза си с Елица*)

ПАВЛИ. Бате Рале... чакайте... слушайте...

Рали и Вида влизат у тях, Боряна набързо прави знак на Павли, че ще се върне. Влиза и тя.

Павли гледа след тях. След туй отпуца очи и се замисля. Вратата изскърцва — показва се Боряна, прави знак на Павли да мълчи и дотичва до него.

ГЛАСЪТ НА ВИДА. Боряно! Къде си!

БОРЯНА. Ида, ида! (*На Павли, бързо.*) Ти мислиш, че ще се върна ли? Не! Ще видиш утре как ще ги разиграя тез дяволи.

ГЛАСЪТ НА ВИДА. Боряно!

БОРЯНА. Ида, ида! (*На Павли*) Лека нощ! (*Избягва към вратата, усмихната.*) Лека нощ!

Завеса

ВТОРО ДЕЙСТВИЕ

Дворът на Златила откъм улицата. Вляво се показва къщата гърбом и с едната си страна. Предната част на стената, там, гдето са стаите за живеене, е измазана с вар; по-назад, гдето е оборът, е само дувар, а покривът на тая половина е по-нисък и се спуща полегато, като навес. Вдясно от къщата е градината, като помежду остава място за минаване.

Оградата на градината се чупи надясно и нейде към средата е вратата. Друг вход в градината има и откъм предния двор. Една пейка е направена отвън оградата. Може да се минава и зад къщата. В градината се виждат овошки, царевици, високи, цъфнали слънчогледи.

Изад къщата се появява Вида и след нея — Рали. Вида избързва, дохожда до оградата и поглежда в градината.

ВИДА. Свекърът е в градината. Ей го е там, до дюлята. *(На Рали, който, с ръце отзад, гледа дувара)* Какво гледаш? Там ли мислиш, че си е скрил парите?

РАЛИ *(продължава да гледа)*. Отде да знаеш? Дето най-малко се надяваш, там може да ги скрие. Ще извади един-два камъка, ще пъхне гърнето, ще нареди пак камъните, както са си били — и туйто. Можеш да минаваш покрай тях колкото си щеш и — пак няма да се сетиш, че са там.

ВИДА. Може пък да са още у него.

РАЛИ. Колко си проста! Ако парите бяха у него, в одаята му, той нямаше да мръдне оттам. Ще седи вътре като клочка на полога си. Щом е излязъл, скрил ги е някъде навън. Знай си ги де са, по-поглежда ги изпод око и — ни лук ял, ни лук мирисал. Знам си я аз таз дърта лисица.

ВИДА. Тогаз... в градината трябва да ги е заровил.

РАЛИ *(сърдито)*. В градината, в градината... Като са в градината, де са? Кажу де, като знаеш. Нали те оставих нощес да пазиш?

ВИДА. Их, Рале! Казах ти, Павли ми пречеше. Цяла нощ Павли е ходил из двора.

РАЛИ. Яд ме е на мене си. Както стоях до среднощ, тъй трябваше да стоя и до сутринта. Ама ти — легни си да поспиш, аз ще гледам.

Като си гледала, какво видя? Кажи де, какво видя?

ВИДА. Сто пъти ли ще ти казвам!

РАЛИ. Не го ли видя де ходи, какво прави?

ВИДА. Казах ти. Два пъти го видях да влиза в градината. И все там, около дюлята, около дувара се въртеше. Еднъж го видях, че седна ей тука е (*сяда на пейката*), ей тука седна, и гледаше надолу, към земята.

РАЛИ (*дохожда към нея и внимателно оглежда мястото*). Надолу гледаше, а? Към земята гледаше? Тук една плоча има, виждаш ли я? — една плоча. Таз плоча трябва да се обърне и да се види какво има отдолу. Чакай, аз сега ще я обърна.

ВИДА (*поглежда към градината*). Стария гледа насам. (*Отстъпва назад*) Ела, ела тук, ще те види.

РАЛИ (*отстъпва*). Довечера ще додем и ще я обърнем. Ще прегледаме и в градината, около дюлята, около дувара. Навред трябва да се прегледа, навред. А дотогаз да гледаш, очите си да отваряш.

ВИДА. Гледам аз, не бой се.

РАЛИ (*с ръце отзад, разхожда се*). Тез пари ще ги намеря аз. Земята с нокти ще копая, няма да спя, няма да ям, ама ще ги намеря. Няма да ги оставя на онзи, на пияния, да ги изяде и да ги изпие.

ВИДА. Баща ти знае, че Андрея го краде, ама от него не се пази.

РАЛИ. Той само от мене бяга. Като ме види, захване да се озърта, бяга като попарен. (*Ходи*) Толкоз пари! Злато, лири, наполеони! И взел, че ги заровил в земята, като че не е пари, а леш. Сега, при таз нужда, хората лева с куршум го замерят, а той... Злато е туй, я му направи сметката, колко прави! Светът можеш да купиш. И земя да купиш, и добитък, и къща да направиш. Чакай, ще ми паднат тез пари в ръцете, ще видиш какво ще направя аз.

ВИДА. Я не се кани, че може друг да ги вземе.

РАЛИ. Кой?

ВИДА. Андрея. Или Павли.

РАЛИ. Аз защо казвам, че в таз къща не трябва да има много хора. Човек не може да мръдне, все ще го видят. И таз алфатарченка отде се взе, и тя ми пречи.

ВИДА. Да доде по-скоро баща й, та да се замете.

РАЛИ. Ще потрая ден-два. Или ще ми причернее на очите и не знам какво ще направя...

ВИДА (*поглежда надясно*). Павли иде. Гледай го как се щура. Ей тъй е ходил цяла нощ. Ела да си влезем. Ела, че каквото види той, казва го на Андрея. По-хубаво да не ни види, че сме тука. Ела си!

РАЛИ. Остави ме! От Павля ще ме е страх.

ВИДА. Какъв си, Рале! Ела да си влезем!

РАЛИ. Влез си, ти казах. (*Остава на мястото си, гърбом, с ръце отзад, замислен. Вида минава зад къщата*)

ПАВЛИ (*влиза отдясно*). Бате Рале! Кажи какво да правим. Всеки час Борянкия баща може да доде.

РАЛИ. Е! Ще доде и ще си вземе момичето.

ПАВЛИ. Не! Аз Борянка не я пуцам.

РАЛИ. Тъй ли? Ти знаеш ли с кого имаш работа? Знаеш ли кой е Вълчан Нанов?

ПАВЛИ. Бате Рале, може за ден-два да отидем някъде, може да се скрием у роднини.

РАЛИ. Вдън земя да идеш, Вълчан пак ще те намери. Не може. Тук ще си стоиш ти! (*Тръгва към къщи*)

ПАВЛИ. Бате Рале...

РАЛИ. Остави ме! Момчешки ум ще слушам аз! (*Минава зад къщата*)

Павли сядна на пейката, отпуца глава и се замисля. В градината между слънчогледите се показва, усмихната, Боряна. Тя вижда Павля, излиза от градината и крадишката, на пръсти, отива зад него и закрива очите му с ръце.

ПАВЛИ (*разкопчава ѝ ръцете*). Борянке, ти си, Борянке, познах те... остави, недей! (*Става*) Как можеш да се шегуваш? Аз те мислех, че си в къщи, кога излезе?

БОРЯНА. Какъв си... какво ти е лицето... Защо мислиш толкоз?

ПАВЛИ. Ох, защо мисля, защо мисля. Главата ми се цепи мене, знаеш ли. Не чу ли таз заран как се караха братята ми? Не виждаш ли какво е у нас? Не мога да трая, не мога. Цяла нощ не съм спал, ходил съм из двора.

БОРЯНА. А баща ти какво каза? Свекъра?

ПАВЛИ. Не го ли разбра и него какъв е? Той все се вайка, че няма.

БОРЯНА. А за мене какво каза?

ПАВЛИ. Остави...

БОРЯНА. Кажи, кажи! Искам да ми кажеш право. Какво каза?

ПАВЛИ. Остави, Борянке.

БОРЯНА. Не, кажи. Не ме иска, нали?

ПАВЛИ (*махва отчаяно с ръка*).

БОРЯНА. Е, защо? Кажи де, защо?

ПАВЛИ (*сяда на пейката*). Какви хора, какви хора! Аз мислех, че ще те посрещнат, ще се зарадват, а то... Баща ми, той все за пари мисли, като рекъл: нямам, нямам...

БОРЯНА. А за мене какво казва? Да доде баща й, че да си я вземе, нали?

ПАВЛИ. Борянке, който ще да дохожда, аз не те оставям, ще умра — не те оставям.

БОРЯНА. Нали, Павле?

ПАВЛИ. Аз още малко ще потърпя, още малко ще им се помоля, сетне... (*решително*) — знам какво ще правя...

БОРЯНА. Какво, Павле?

ПАВЛИ. Ще видиш.

БОРЯНА (*изненадана, весело*). Я, Павле! Ти ставаш мъж!

ПАВЛИ. Ще видиш.

БОРЯНА (*поглежда към къщи*). Свекъра иде, свекъра!

ПАВЛИ. Нека доде. Аз и на него ще кажа.

БОРЯНА. Уф, какъв е сърдит. Аз ще се скрия! (*Избягва в градината*)

ЗЛАТИЛ. И ти ли си седнал, и ти ли стоиш. (*Павли се изправя*)
Братята ти, откато се е съмнало, са се закарали, ще се изядат като вълци. Единият се пропиля, отиде на кръчмата, другият — и той седи в къщи. А кой ще работи? И ти стоиш, а?

ПАВЛИ. Тате, аз...

ЗЛАТИЛ. Кой прави като вас, я ми кажете?

ПАВЛИ. Тате, аз съм работил и пак ще работя. Само че...

ЗЛАТИЛ. Ако за копан е рано, на воденица можехте да идите, защо стоиш?

ПАВЛИ. Тате, аз искам да разбера най-напред какво ще стане с мене, с Борянка какво ще стане.

Изад слънчогледите се показва Боряна, дръпва се назад да не я видят и слуша.

ЗЛАТИЛ. Какво ще стане? Аз ти казах какво ще стане.

ПАВЛИ. Тате! Аз не мога, аз съм я довел, аз ще я взема, каквото и да стане, ще я взема, не слушам баща ѝ, не слушам никого...

ЗЛАТИЛ (*помълчава*). Хей, синко! Павле! На тебе ми беше надеждата, синко. Братята ти не излязоха хора. Андрея се опиянчи, партии гони, не си гледа работата. И знаеш ли? — Дълга ръка има Андрея, краде. Онзи ден, на празника, ми липсаха пари, по-напреж пак ми липсаха пари. Аз пари нямам, ама дето съм скътал нещо... той ги взема, той ме краде! А Рали? Рали настръхнал като мечка. Лош човек е той и лошо нещо е турил на ума си. (*Гневно*) Не ги ща аз тях! Не ги ща! Ще ги отделя, ще ги махна от себе си! (*По-кротко*) Слушай, Павле! Аз искам, синко, ти да останеш при мене, ти да ме гледаш...

ПАВЛИ. Тате, каквото искаш, ще направя. Всичко ще направя, само от Борянка не ме разделяйте.

ЗЛАТИЛ. Глей го... Глей го... Той свойто си знай. Какво искаш? Да дигна сватба ли? Ами пари? Нямам, не разбрахте ли, че нямам!

ПАВЛИ. Тате, аз пари не ща.

ЗЛАТИЛ. Слушай, Павле! Не ти е прилика туй момиче. (*Павли трепва*) Слушай де, слушай! Момичето може да е добро, може да е хубаво, не казвам нищо за него, ама не е за тебе, не е за нас. Тя е богатска дъщеря, научена е на много, научена е да харчи. На, не виждаш ли? — Облякла се като царица. Утре ще седне на главата ти и ще заиска: дай за туй, дай за онуй.

ПАВЛИ. Не, тате, не!

ЗЛАТИЛ. Друго момиче ще ти намерим тебе. Бедничко да е, да те сайдисва.

ПАВЛИ. Тате, аз казах: или ще взема Борянка, или...

ЗЛАТИЛ (*сърдито*). Хайде, стига! Той ще доде баща ѝ, той ще ти доде дохак. Иди свърши там някоя работа, недей стоя... Върви! (*Павли тръгва към къщи*)

БОРЯНА (*излиза из градината*). Павле! Павле!

ЗЛАТИЛ. Остави Павля сега.

БОРЯНА. Ще му кажа нещо.

ЗЛАТИЛ. Павли има работа, остави го. (*След Павля*) Върви ти, Павле, върви! (*На Боряна*) Ти отде изскочи?

БОРЯНА. В градината бях.

ЗЛАТИЛ. Все в градината, все в градината... Какво търсите в градината, не зная. *(Надничва през оградата)* В градината нищо няма... *(На Боряна)* Що не си турила нещо вехтичко? Делник е днес, все ново може ли?

БОРЯНА. Е, аз тъй съм научена. Аз съм чорбаджийска дъщеря...

ЗЛАТИЛ. Не може то тъй, не може... *(Поглежда към градината, помълчава; на Боряна)* Видя ли, чедо, какво стана? Откато доде ти, къщата се размири...

БОРЯНА. Аз не додох сама, Павли ме доведе.

ЗЛАТИЛ. Като не слушате бащите си, тъй е.

БОРЯНА. Павли каза: пристани ми, и аз му пристанах.

ЗЛАТИЛ. Тъй... тъй било то...

БОРЯНА *(облегната на стобора)*. Че какво пък? Ергените на десет села ще се избият за мене, а вий ме не щете. Защо? Грозна ли съм? Саката ли съм? Или вашия род е по-горен от нашия? Че ако аз бях слушала какво приказват хората за вас — за тебе, тейко, какво приказват, — хич нямаше и да стъпя в таз къща...

ЗЛАТИЛ *(неспокойно)*. Какво приказват? Кой приказва?

БОРЯНА. Всички.

ЗЛАТИЛ. Какво приказват?

БОРЯНА *(весело)*. Ще кажа, ама няма да се сърдиш.

ЗЛАТИЛ. Хъм... каква си... като децата.

БОРЯНА. Няма да се сърдиш?

ЗЛАТИЛ. Няма, няма. Какво приказват?

БОРЯНА. Казват, че твоя баща, дядо Рали, имал пари *(Златил трепва)*, много пари, и ги криел, а ти си влязъл в дирите му — не се сърди, не се сърди! — разбрал си де са парите му и си ги взел. А баща ти от мъка умрял!

ЗЛАТИЛ *(като гръмнат)*.

БОРЯНА. Тъй казват!

ЗЛАТИЛ *(избухва)*. Лъжа е!... Лъжат, лъжат, лъжат! Кой казва туй? Ти ли го казваш? Ти ли? Затуй ли си дошла в къщата ми, а? Затуй ли? Ти, а? Ти... *(Тръгва към Боряна)*

БОРЯНА. Тейко!

ЗЛАТИЛ *(сепва се и се спира)*.

БОРЯНА. Нали каза, че няма да се сърдиш!

ЗЛАТИЛ. Лъжат, лъжат! Баща ми си умря от смъртта, кой не го знай, всички го знаят, цяло село го знае. Какво ще ми разправят те мене тъй било, онуй било... Те ли знаят, или аз! *(Тръгва към градината)* Приказки! Каквото им доде до устата, дрънкат... Тъй било то... *(Влиза в градината)* Като че ли аз не зная... като че са били там...

БОРЯНА *(гледа след него)*.

ЗЛАТИЛ *(връща се; по-кротко, с други глас)*. Слушай, чедо! Онзи, дето ти е разправял, излъгал те е. Слушай да ти разправя аз как беше, че да знаеш. Баща ми, бог да го прости! — се помина, право е, набързо, за ден, за два. Здрав човек беше, като канара, а една вечер си доде, седна в къта до огъня и го втресе. Не каза ох, не каза нищо, само очите му станаха други, дръпнаха се навътре. Маринке, кай, на майка ми — тя беше жива още тогаз, — Маринке, аз си отадям, ела да се простим. И взе да бере душа и към сутринта господ го прибра. Тъй беше. А ти какво ми разправяш?

БОРЯНА. Аз не знам. Хората казват.

ЗЛАТИЛ. Хората, хората... Ти ако слушаш хората... Хората всичко могат да разправят... *(Помълчава)* Имал съм пари... Какви пари? Кой казва? Ти ли го казваш?

БОРЯНА. Аз не знам. Аз нищо не знам.

ЗЛАТИЛ. Я ме виж! *(Показва си дрехите)* Аз да имам пари, тъй ли ще ходя? И синовете ми, не ги ли виждаш? Да имах пари, щях да ги разделя, и на единия щях да направя къща, и на другия. Ами като нямам? Де пари сега в туй време! *(Кротко)* Нямам, чедо, нямам. Аз да имам — хубаво, ама нямам. *(Тръгва към градината)*

ГЛАСЪТ НА ЕЛИЦА *(откъм къщи)*. Борянке!

ЗЛАТИЛ. Пари... де са тез пари... Хората... то хората... *(Влиза в градината)* Нямам... нямам...

БОРЯНА *(смее се тихо, без глас)*.

ЕЛИЦА. Борянке! *(Гледа я)* Що се смееш? Какво се сърди стария?

БОРЯНА. Не знам. Отболя ли те глава?

ЕЛИЦА. Ох, тя мойта глава! Не ме боли сега. Когато съм при тебе, по ми е добре. Ела до стоиш при мене. Колко стракове съм набрала днес! Мъжете се карат, карат...

БОРЯНА. Те за мене се карат. Бая! Като не ме искат пък, мога да си ида!

ЕЛИЦА. Я мълчи! Ще си ходиш. Ами аз какво ще правя? Ами Павли?

БОРЯНА. Вярваш ли, че ще си ида? Не, не, не! Стари хора, пък ум нямат в главата си. Може ли мома да пристане, че да се върне? Кога е било? Че по-добре да умра!

ЕЛИЦА. Борянке...

БОРЯНА (*поглежда в градината*). Старият още мърмори. Боли го.

ЕЛИЦА. Какво го боли?

БОРЯНА. Една пчела го ужили.

ЕЛИЦА. Каква пчела!

БОРЯНА. Една пчела. Една го-оляма пчела. Като мене. (*Смее се*) Да идем в къщи, на чердака да идем. Аз искам на чердака да седя. По-скоро! По-скоро! (*Прегръща я през кръста и я повлича със себе си*)

Изад къщата излиза Рали. Бавно, с ръце отзад, той пак разглежда дуvara, наднича в градината, гледа около пейката. Откъм улицата се чуват гласове. Рали се поослушва, след туй тръгва към предния двор.

Влизат отдясно: Андрея, Васил Ваклин и Едрю. Васил Ваклин излиза напред и забелязва Раля.

ВАСИЛ ВАКЛИН. Рали е тука, ей!

АНДРЕЯ. Че какво, като е тука. И аз не съм ли в къщата си?

ВАСИЛ ВАКЛИН. Бе то тъй, ама...Ей тука е да поседнем, кмете, ей тука е.

АНДРЕЯ. Да поседнем. (*Сядат и тримата на пейката*)

ВАСИЛ ВАКЛИН. Мале мила! Да пипнем веднъж властта! Тез изедници, тез кожодери, ще им видим сметката. Ще ги избесим, а, кмете, един по един ще ги избесим на кавака пред общината. Ще ги избием!

ЕДРЮ. Мълчи!

ВАСИЛ ВАКЛИН. Я!

ЕДРЮ (*все тъй гневно*). Да мълчиш! (*Става, отива настрана и запалва цигара*) Ти господ нямаш! Протестантин!

ВАСИЛ ВАКЛИН. А бе какво ти стана тебе? Кмете, какво му стана?

АНДРЕЯ (*смее се*).

ЕДРЮ. Ще убиваш... Тъй се убивало то... *(Помълчава)* Едно време, като бях авджия, минах през гората. Гледам, на едно дърво две гургуричета, глупави, явруйчета. Нямах нужда, ами дигнах пушката и дан! — убих ги и двете! *(Мълчи)* Отпосле две деца ми умряха... И все си мислех: не трябваше да ги убивам... А ти — ще убиваш. Тъй се убивало то...

ВАСИЛ ВАКЛИН. Глей го какво приказва. Я не стой там, че ще доде Рали.

ЕДРЮ. Че като доде, какво?

ВАСИЛ ВАКЛИН. Ще те уплаши.

ЕДРЮ. Кого? Мене ли? Е-хе...

ВАСИЛ ВАКЛИН. Кметете, аз пак ще ти кажа, трябва да помислим за изборите ей, хубаво да помислим. Мене много ме е страх от таз ваджишка тайна стаичка...

АНАНДРЕЯ *(усмихнат)*. Разбира се. Каквото излезе, от тайната стаичка ще излезе.

ВАВАСИЛ ВАКЛИН. Друго ще ти кажа аз. Една година, при едни избори, горе над тайната стаичка, на тавана, бяха пробили една дупка и бяха турили там Щеря горския. И знаеш ли какво стана? Таман речеш да посегнеш да си вземеш бюлетин-ка, той си подаде главата отгоре — пък и брадат беше — и ти вика: От зелените! От зелените! *(Смеят се)*

АНДРЕЯ. От зелените, а?

ВАСИЛ ВАКЛИН. Ами. Радославист беше. И какво ще правиш, та да не пуснеш от зелените, можеш ли отиде после в гората? *(Помълчава)* Аз викам да качим наш Едрю. Ама страх ме е, такъв е един, малко тежък, ще падне от тавана... и ще касират избора. *(Смеят се)*

ЕДРЮ. Тъй... ще падне...

Неочаквано откъм къщи се появява Рали. Той гледа навъсено към Андрея, но на пътя му е Едрю. Щом го вижда близо до себе си, Едрю се стряска и отскача една-две крачки настрана.

РАЛИ *(на Андрея)*. Пак на кръчмата ли беше?

АНДРЕЯ. Бях.

РАЛИ. А пък аз да ида на работа, а? Други да работят за тебе, а ти да лежиш. Умря то, няма тоз господ! И аз ще седя в къщи. Ще седя,

докато си видим сметките.

АНДРЕЯ (*усмихнат*). Да си видим сметките? Добре. Да ги видим.

РАЛИ. Или ти, или аз.

АНДРЕЯ. Или ти, или аз.

РАЛИ (*прави две крачки, Едрю пак отскача*). Пияница! Готованец! И кмет ще става пък. Не кмет, говедар не става от тебе! (*Отива зад къщата, Андрея се усмихва*)

ВАСИЛ ВАКЛИН. Лош човек ей! (*На Едрю*) Сватанак, ти май се уплаши.

ЕДРЮ. Кой? Аз ли? Е-хе...

ВАСИЛ ВАКЛИН. Иде към тебе, а ти бягаш.

ЕДРЮ. Бягам ли? Я да беше дошел по-близо! Я да беше дошел по-близо? Е-хе...

ВАСИЛ ВАКЛИН. Я! Павли иде! (*Павли се задава откъм къщи*)

АНДРЕЯ. Павле! Ела, мойто братле!

ВАСИЛ ВАКЛИН. Павле, ти какво си направил! Хайде, честита булка!

ЕДРЮ. Павле, ти... какво си направил... Честита булка!

ПАВЛИ. Сполай ти, бай Едрю!

ВАСИЛ ВАКЛИН (*става*). Кмете, не ми се харесва туй място май... (*Оглежда се*) Онзи пак може да доде... Да идем с Едрю на кръчмата и да те чакаме там, а?

АНДРЕЯ. Идете, идете. Аз ще дода.

ВАСИЛ ВАКЛИН. Хайде, сватанак, да вървим... Павле, да не ни забравиш на сватбата! Да си по-тропнем.

ЕДРЮ. Павле... Да не ни забравиш на сватбата... Да си потропнем.

ВАСИЛ ВАКЛИН. Их и ти! Само чакаш да кажа нещо и ти да го кажеш... Хайде, хайде да вървим! (*Излизат*)

АНДРЕЯ. Павле, ела, мойто момче, седни тук, седни до мене. Бати Рали ми се кара, че съм бил на кръчмата. Бях. Пих. Защо да не пия? Драго ми е. Зарад тебе ми е драго, мойто братле. Каква хубава булчица ни доведе ти!

ПАВЛИ. Бате Андрея, какво мислех аз, какво излезе.

АНДРЕЯ. Какво е излязло, нищо не е излязло. Много хубаво стана. Сега и на мене ми светна на ума и много работи ги разбрах,

както трябва. Защо пия? Питал ли си ме? Знаеш ли защо?

ПАВЛИ. Не, бате Андрея.

АНДРЕЯ. Живот нямаме у нас. Омръзнали са ми тез кавги, тез разправии, омрази. И туй скъперничество на тати! От него иде всичко. Имаш нужда за нещо — нямаш: поискаш му — не дава. И какво става? Таз снаха взела едно яйце повече, оназ продала кофа жито — ето ти пак кавга. Не е ли тъй?

ПАВЛИ. Тъй е, бате Андрея.

АНДРЕЯ. Затуй бягам от къщи. Искал съм да ставам кмет, бил съм партизанин. Какво да правя? Жал ми е за сиромашта. Стига са мачкали тоз народ, стига са го грабили, стига са се гаврили с него. Нека и той си отдъхне... Аз знам какво правя, аз съм на прав път. Беднотията се събира около мене, надява се, чака. И ще сполучим. Понякогаш само ми се струва, че не е тъй лесно, душманите не спят, силни са — с глава стена пробива ли се? Хваща ме мъка, тогаз и пия. Разбра ли, Павле?

ПАВЛИ (*мълчи*).

АНДРЕЯ. Сега, откато е дошла Боряна, светна ми на ума и си думам: и в нашта къща може да има добър живот. Може...

ПАВЛИ. Добре, бате Андрея, но бати Рали не ще Борянка, тати — и той.

АНДРЕЯ. Глупав си, Павле! Като че не виждаш какво става около ти. Баща ни има пари, крие ги — парите на дяда Раля. Туй цял свят го знае. Добре ги кри досега, кой го накара да ги извади? Бати Рали ги усети, иска да ги вземе. Искан да пропъди нас и той да ги вземе.

ПАВЛИ (*учудено*). Той да ги вземе...

АНДРЕЯ. Аз ако исках, аз можех да ги взема. Виждал съм стария де ги крие. (*С усмивка*) И право да си кажа, понякога съм си вземал по малко, по един-два наполеона... колкото да не усети... Всичките — не ми е давало сърце да ги взема. Не ща грях на душата си. Но и на бати Рали няма да дам да ги вземе! Какъвто и да е баща ни, тез пари пак на нас ще ги остави, за всинца ни са...

ПАВЛИ (*възбудено*). Бате Андрея, де са тез пари сега, знаеш ли?

АНДРЕЯ. По-рано знаех, сега — не.

ПАВЛИ. Бати Рали дали не знае?

АНДРЕЯ. Той ако знаеше, щеше да ги вземе. Хей, Павле! Ти знаеш ли стария как ги пази? Като таласъм ги пази. Веднъж го гледах,

като ги заравяше. Нощя беше, месечина имаше. Озърна се насам, озърна се нататък, обърна се, видя сянката си и помисли, че някой седи отзаде му и му иска пари. (*Смее се*) Взе, че ги премести другаде... (*Маха с ръка*) Остави сега, не ми приказвай за тез пари. Друго си мисля аз... Чакай!

Откъм чердака се чува Боряна да пее.

Що ме мъчиш, що ме гориш, Яно, девет годин, душо, за теб мислим...

АНДРЕЯ (*възторжено*). Една лястовичка пее! Една лястовичка е дошла у нас и пее!

Песента започва пак:

Не стига ли толкоз мъки, Яно, та ме гледаш, яшо, веч с наситка...

Веднага след песента се чува висок, весел смях на Боряна.

АНДРЕЯ. Чуваш ли? Ах, Боряна, Боряна! Тя струва повече от пари, повече от имот. Кога е било това у нас? У нас и лястовичка не дохажда да си направи гнездо, и щъркели няма! У хората има, у нас няма, като че сме прокълнати от господа. И ей на — и у дома доде една птичка и пее!

ПАВЛИ. Бате Андрея, остави туй. Борянкиния баща може да доде...

АНДРЕЯ. Нека доде. Аз ще се разправям с него. Какво! Цар бил! И аз съм цар тука!

ПАВЛИ. Не, бате Андрея, трябва да помислим...

АНДРЕЯ. Шът! Ни дума! Остави таз работа на мене. (*Става*) Аз пак ще изляза. Бати Рали можи да се кара колкото си ще, аз пак ще ида на кръчмата. Не да пия, не ми е за виното. Искам, като се връщам насам, да чужа пак, че Боряна пее. Че кога е било туй у нас? Кой е пял у нас? Кой се е смял? Ей защо ще изляза и пак ще се върна.

ГЛАСЪТ НА БОРЯНА (*откъм къщи*). Тати иде! Тати иде!

АНДРЕЯ. Боряна!

БОРЯНА (*иде тичешком*).

ПАВЛИ. Къде, Борянке?

БОРЯНА. Каруца иде. Може да е тати.

ПАВЛИ. Стой тук, Борянке!

БОРЯНА. Ще дода. Да видя само той ли е. Ще до-да... (*Излиза надясно*)

АНДРЕЯ. Каква е... като птичка...

БОРЯНА (*върща се*). Не е той. А конете също като нашите. Колко се зарадвах!

ПАВЛИ. Радваш се, че иде баща ти!

БОРЯНА. Защо да не се радвам? Нали ми е баща!

АНДРЕЯ. Аз пък се радвам на друго. Я се изправете един до друг. Борянке, иди до Павли.

БОРЯНА. Защо, бате Андрея?

АНДРЕЯ. Иди, иди! Не, чакайте, седнете на пейката. Седни, Павле! Седни де, седни! (*Поели сяда*) Седни и ти, Борянке.

БОРЯНА. Защо, бате Андрея? (*Сяда*) Тъй ли?

АНДРЕЯ По-близо! По-близо!

БОРЯНА (*сяда по-близо до Павля*). Тъй ли? Да се прегърнем ли? (*Смее се, премята едната си ръка върху рамото на Павля*)

АНДРЕЯ. Ха тъй. Добре.

БОРЯНА. Да не ни снемаш на портрет, ей!

АНДРЕЯ. Не, ще ви погледам. Каква сте лика-прилика и двамата. Хубави и двамата!

БОРЯНА. А! Затуй ли било! Какъв си, бате Андрея! (*Смее се*)

АНДРЕЯ. Гледам ви и си мисля: да можехме да имаме мир в нашта къща, да можехме да си живеем добре. Къща с много хора, какво по-хубаво от туй! Шестима ставаме сега, с тати — седем. Я да дойде жетва, че да грабнем сърповете и ти, Борянке, да запееш, а? Какво ще бъде!

БОРЯНА. Тъй! И аз казвам тъй!

АНДРЕЯ. Стойте си сега тука. Приказвайте си. И ти, Борянке, пей си, както пееше одева. Аз ще изляза. Павле, какво си се умислил? Не бери грижа. Онзи, Алфатарския цар...

БОРЯНА. Татко!

АНДРЕЯ. С него аз ще се разправям. И ние разбираме нещо, и ние знаем законите, не бой се ти. Аз ще го посрещна. *(Тръгва)* Аз отивам... Аз ще го чакам...

БОРЯНА. Той има пушка!

АНДРЕЯ *(махва с ръка, излиза)*.

БОРЯНА. Тоз бате Андрея! Какъв е!... *(Смее се)*

ПАВЛИ. Борянке!... *(Гледа я напрегнато)*

БОРЯНА. Що ме гледаш тъй? Какво ти е?

ПАВЛИ. Трябва да бързаме. Няма време. Баща ти ще доде, а нашите, не ги ли разбра? — Не щат. Само бате Андрея е с нас и той не може нищо да направи. Бати Рали е против, буля Вида е против, баща ми — и той.

БОРЯНА. Аз чух какво ти каза баща ти.

ПАВЛИ *(мълчи)*.

БОРЯНА. Да не си ме вземал, че съм била богатска дъщеря, щяла съм да ти искам какво не. *(Весело)* Искам! Искам! Искам лачени пантофки, копринени чорапи, пудра, червило! Павле, мисли му! *(Смее се)* Какво ме гледаш тъй?

ПАВЛИ. Борянке, да се махнем оттука. Да идем другаде.

БОРЯНА. Ти луд ли си?

ПАВЛИ. Борянке, аз знам какво приказвам, чуй ме. И да те остави баща ти, и да се съгласи моя баща, ти не мож живя в таз къща. Ти не знаеш какво е... Баща ми — нему и хляба, дето го яде, му се свиди; братята ми се карат. По-добре да си живеем сами. Послушай ме... Да избягаме...

БОРЯНА. А! Къде да избягаме?

ПАВЛИ. В друго село. Може и в града да идем.

БОРЯНА. А пари?

ПАВЛИ *(става)*. Пари... *(Възбудено)* Аз имам пари... Аз съм намерил пари... *(Навъсено и съсредоточено гледа в земята)*

БОРЯНА *(става)*. Павле, какво ти е лицето... Да не си болен?

ПАВЛИ. Пари аз съм намерил. Много пари. *(По-тихо)* Слушай! Нощес, нали ти казах, не съм спал, цяла нощ съм ходил из двора. Видях баща си, без да ща, го видях, че носеше нещо. Пари носеше. Видях де ги скри...

БОРЯНА. Пари? *(Помълчава)* Баща ти няма пари.

ПАВЛИ. Ела, гледай...

БОРЯНА (*хваща му ръката*). Не показвай с ръка, не гледай нататък. Кажи, аз ще разбера.

ПАВЛИ (*още по-тихо*). Дюлята в градината знаеш ли? Там, до дюлята, в дувара зад един камък са парите. (*Заглежда се в земята, възбудено*) Знаем, че е грях... не е хубаво... какво да правя? Като не искат, като не се съгласяват... те ме карат. Ще ги взема! (*Поглежда към градината*) Щом се махне стария, ще вляза и ще ги взема... Не мога... Трябва да ги взема...

БОРЯНА (*гледа го*). Павле, как се мъчиш... (*Отива до него*) Не ти е добре... Павле, не прави тъй, недей... Жал ми е за тебе, Павле... Миличък Павле! (*Милва го по лицето, по косата*) Недей, недей... не прави тъй... (*Отпуска се на гърдите му*) Павле... Павле... Павле... (*Заплаква*)

ПАВЛИ. Борянке... защо, Борянке... Аз нищо не ти казах... Борянке...

БОРЯНА (*изтрива очите си и се съвзема*). Павле! Искаш ли ме? Искаш ли да дода с тебе и накрай света?

ПАВЛИ. Борянке, ти знаеш.

БОРЯНА. Тез пари няма да ги пипаш! Тез пари няма да ги вземаш! Павле, дай ми дума...

ПАВЛИ. Борянке... защо...

БОРЯНА. Няма да ги пипаш. Дай ми дума, още сега ми дай дума! Павле!...

ПАВЛИ. Борянке... аз... слушай...

БОРЯНА. Павле, моля ти се! Дай ми дума, че няма да ги пипаш. Още сега, дай ми дума...

ПАВЛИ. Борянке, като искаш... Добре. Давам ти дума!

БОРЯНА (*поглежда към градината*). Върви сега нататък, върви, че стария иде. Иди, иди нататък, аз ще дода. Ей го стария...

ПАВЛИ. Да не му кажеш?

БОРЯНА. Иди, иди по-скоро. Остави ме.

Павли отива към предния двор. От градината излиза Златил.

ЗЛАТИЛ. Що правиш тук, чедо? И ти, и Павли, и Рали, все тук се въртите. Като че в къщи място няма. (*Плахо и изпод око поглежда към*

градината) Що стоиш тука?

БОРЯНА. Пазя.

ЗЛАТИЛ. Какво пазиш?

БОРЯНА. Пазя. *(Смее се)*

ЗЛАТИЛ. Хъм... Тъй сте вий младите. Днешните млади не му мислят. Ще вземат, ще ти надумат, ще те натоварят с приказки, да те заболи сърцето... Е, тъй, а? Тъй приказвали хората...

БОРЯНА. Ти, тейко, пак ще вземеш да ми разправяш, че нямаш пари.

ЗЛАТИЛ *(трепва)*.

БОРЯНА. Имаш! Имаш!

ЗЛАТИЛ. Ти пак... Какви пари... Нямам пари аз...

БОРЯНА. Имаш! Имаш! Да ти кажа ли де са? Аз зная де са...

ЗЛАТИЛ. Какво приказваш ти?... Виж я каква е...

БОРЯНА. Тейко! Прибери си парите! Още сега ги прибери! Ще ги вземат синовете ти!

ЗЛАТИЛ *(изненадан, слисан)*.

БОРЯНА *(обръща се)*. Ей там, до дюлята, в дувара, зад камъка са!

Избягва към къщи. Златил остава миг-два неподвижен, слисан, след туй бързо се спуща в градината. Навътре в двора се чува Боряна да вика: Павле! Павле! Чува се смехът ѝ.

Завеса

ТРЕТО ДЕЙСТВИЕ

Сцената — както в първото действие. Привечер. На миндеря до прозореца седи Елица, подпряла глава на ръката си, замислена. Вън на чердака Боряна приказва с някого и започва да се смее. Елица трепва. Боряна се втурва вътре, сяда при Елица и продължава да се смее. Тя е облечена сега по-скромно, ръкавите ѝ са запретнати. ЕЛИЦА. Какво има? Борянке, що се смееш?

БОРЯНА. На Павля се смее. Аз му казвам: Павле, баща ти е тук, а той: тук ли е баща ти? Кога доде? Той все за моя баща мисли. Глухчо! *(Смее се)*

ЕЛИЦА. Блазе ти, Борянке, че можеш да се смееш.

БОРЯНА *(прегръща я)*. Сестро! Елице! Не мисли, не се грижи...

ЕЛИЦА. Я чакай... *(Ослушва се)* Като че извика някой.

БОРЯНА. Нищо няма. Аз нищо не чувам.

ЕЛИЦА. Нощес, тъкмо заспивах, като завика стария и — туп-туп — избяга някой нагоре по стълбите. Сърцето ми щеше да изскочи.

БОРЯНА. Их, Елице...

ЕЛИЦА. И Андрея цяла нощ не се запря на едно, взе да вика в съня си: парите! Дай тук парите! Пусти пари! Все за тях се разправят...

БОРЯНА. Остави ги ти тях, Елице. Те са братя, те ще се разберат.

ЕЛИЦА. Не знам. Страх ме е.

БОРЯНА *(става)*. Я не му мисли! Какво ще му мислиш! У, и на мене какво не ми минава през ума, ама не искам да зная. И да ти кажа ли? Като че дохожда някой на ей туй ми ухо и ми казва: Бо-рянке, зле ще патиш, Борянке, баща ти ще доде, какво ще правиш... А на туй ми пък ухо друг глас ми казва: Не бой се, Борянке, нищо лошо няма да стане, то ще се уреди, я си гледай работата... *(Смее се)* Тоз глас, на туй ухо, е на ангела, а другия — на дявола. Аз слушам ангела, а на онзи, на рогатия, казвам, пъшт! Да се махаш! *(Смее се)*

ЕЛИЦА. Каква си, Борянке... *(Засмива се)*

БОРЯНА. Ами! Ще седна да му мисля! Прави като мене, ти казвам. *(Оправя ръкавите си)* И сега, ако не ме харесат вашите...

Вчера съм прала, днес готвих, чистих в къщи, метох двора. То работа, работа... Съсипах се... *(Смее се. Чуват се стъпки)* Иде някой...

ЗЛАТИЛ *(отвън още, високо)*. Да отхраниш синове, да ги отгледаш... че да скочат отгоре ти... *(Влиза; отпаднал, измъчен, под абата на кръста си е скрил нещо — там често се попишва)* Да нямаш мира в къщата си, в своята си къща да нямаш мира. Де се е чуло туй? Де го има туй? На, мръква се и да те е страх да се прибереш. И от кого? От своите си синове...

ЕЛИЦА. Какво, тате?

ЗЛАТИЛ. Няма да тая вече, няма да крия. Ще кажа на хората... Ако трябва — и в касабата ще ида, ще ги обадя, ще ги заявя!

ЕЛИЦА. Тате, какво има?

ЗЛАТИЛ *(гневно)*. Кой натискаше нощес вратата ми?. Кой искаше да влезе при мене, защо искаше да влезе? Чужд човек не е, чужд човек не може да бъде, пак някой от тез хубостници ще е, от моите синове. ЕЛИЦА. Боже!...

ЗЛАТИЛ. Какво са турили на ума си тез хора? Какво мислят да правят? Да ме убият ли? Нека направят и туй чудо, та да ги приказва мало и голямо, нека ме уморят. Цяла нощ ходят из двора — не ги ли виждам, не ги ли чувам? Не спят. Ходят като вампири.

БОРЯНА. Ех, тейко! Че и ти не си спал, затуй си ги видял.

ЗЛАТИЛ. Аз съм стар. *(Сяда)* Аз може да не спя.

БОРЯНА. Аз пък съм спала цяла нощ като агне — нямам пари, от какво ще ме е страх.

ЗЛАТИЛ. Ти пак... пак като вчера. Елице, снахо, знаеш ли какво ми каза тя вчера?

ЕЛИЦА. Какво, тате?

ЗЛАТИЛ. Че баща ми имал пари, пък аз съм ги бил взел и съм го уморил. Ти чувала ли си таквоз нещо, а?

ЕЛИЦА. Аз... аз не съм чувала.

БОРЯНА. Аз пък съм чувала. Хората казват.

ЗЛАТИЛ *(става)*. Хората... хората... Аз хората ще слушам. Баща ми, бог да го прости *(кръсти се)*, са умря от смъртта. Умря като всички хора. *(Разхожда се)* Всички ще умрем. Който не се е родил, той няма да умре. Ще умрем и ще се изправим пред бога да ни съди. *(Помълчава)* Не мога да забравя баща си аз... Как ще го забравя, аз човек не съм ли? Аз от камък ли съм? Мисля го, всеки ден го миеля...

И нощес пак съм го сънувал... Тук, от един-два дена, все е пред очите ми. Отида на двора — виждам го, вляза в градината — виждам го, върна се в одаята — той седи там и ме гледа... гледа... *(Помълчава, след туй изведнъж се обръща)* Аз не съм! Кой казва, че съм го уморил аз? Не съм аз! Не съм!

ЕЛИЦА. Тате, никой не казва... Тате!

ЗЛАТИЛ *(поуспокоява се)*. Утре е празник. Не е голям празник, ама все е празник. *(На Елица)* Като влизате в одаята ми, не се сещате да погледнете кандилото — зехтин няма, фитилото изгоряло.

ЕЛИЦА. У, тате! Аз съм забравила.

ЗЛАТИЛ. Иди да го запалиш. На човека се дощява да се прекръсти барем срещу празник. Иди! Иди го запали!

Елица излиза. Златил седи замислен.

ЗЛАТИЛ. Полудяха тез моите синове. И по-напреж не са били цветете, ама барем излизаха, ходеха на работа. Сега от два-три дена, като седнали в къщи, не похващат нищо... Какво кроят? Какво искат? *(Гневно)* Хеле Рали! Ама ти поглеж само лицето му какво е, очите му. Върви подире ми, дебне ме. Тоз човек може да ме убие, окото му няма да мигне!

БОРЯНА. Снощи той... Ама хайде да не казвам.

ЗЛАТИЛ. Какво снощи?

БОРЯНА. Снощи той натискаше вратата ти, тейко. Той искаше да влезе.

ЗЛАТИЛ. Рали!

БОРЯНА. Той беше, аз го видях.

ЗЛАТИЛ *(силно разгневен)*. Ще ги изпъдя! И двамата ще ги изпъдя! И него ще изпъдя, и Андрея ще изпъдя. Още утре ще ида в града при съдията, ще направя книга, ще се отрека от тях. Не ми са синове те, не ги ща! Ще ги махна! Да вървят, където искат. Не ги ща!

БОРЯНА. А Павли, тейко?

ЗЛАТИЛ. Да къртят вратата ми! Да влизат насила нощя при мене! Какво искат? Връз баща си да дигат ръка! Не ги ща аз тях, не ги ща!

БОРЯНА. А Павли, тейко? Него какво ще правиш?

ЗЛАТИЛ. Павли е добър. Аз на Павли имам вяра. Павли и работи, и слуша. Аз като гледам Павля, като че виждам себе си, когато бях на неговите години... Павли е друго...

БОРЯНА. Него какво ще правиш?

ЗЛАТИЛ (*махва с ръка*). Слушай, чедо... ще те питам нещо... (*Отива при Боряна*) Ти вчера дето ми обади онуй, хубаво направи, много хубаво направи. Кой ти каза?

БОРЯНА. Кое, тейко?

ЗЛАТИЛ. Че там в градината, в дувара, съм турил нещо. То не беше пари, пари аз нямам... Кой ти каза, Андрея ли?

БОРЯНА. Не.

ЗЛАТИЛ. Рали?

БОРЯНА. Не.

ЗЛАТИЛ. Ами кой?

БОРЯНА. Павли.

ЗЛАТИЛ. Павли? (*Стои като гръмнат*) Какво приказваш ти? Павли? Не може да бъде... Павли?

БОРЯНА. Той искаше да вземе парите, тейко. Аз не му дадох.

ЗЛАТИЛ. Павли? И той... Виж как ме наказва господ... Виж как ме наказва господ...

БОРЯНА. Той зарад мене искаше да го направи, тейко. Да земел парите, че да сме избягали другаде. Аз не рачих — може ли? Пък истина е, тейко, искаме се — той ме иска и аз го искам. Ти затуй не му се сърди...

ЗЛАТИЛ (*гледа я продължително*). Всички, всички... И тримата... (*Отчаяно*) Какво са скочили връз мене тез хора? Какво им съм направил? Аз баща не съм ли им? (*Тръгва към вратата*)

ЕЛИЦА (*влиза*). Тате, запалих кандилото.

ЗЛАТИЛ. Наказа ме господ, наказа ме... Павли и той... И Павли... (*Излиза*)

ЕЛИЦА. Какво му каза?

БОРЯНА. Нищо не съм му казала.

ЕЛИЦА. Защо приказва тъй?

БОРЯНА. Не знам. Мъчно му е. Нещо има на сърцето си.

ЕЛИЦА (*сяда*). Боже, все по-лошо става! Какви са наежени един срещу други, какви са зли. Ще се избият, ще стане нещо страшно... Какво ще правя аз?

БОРЯНА. Елище...

ЕЛИЦА. Барем да ми бяха живи децата, с тях щях да се теша. А сега? Какво ще правя аз... (*Заплаква*)

БОРЯНА. Елице! Сестро! Недей... не плачи, Елице...

ЕЛИЦА. Де отиде той? (*Изправя се*) Ах! Аз забравих!

БОРЯНА. Какво си забравила?

ЕЛИЦА. Запалих кандилото, пък не преметох. В стаята му е разхвърлено. Да ида да премета...

БОРЯНА. Стой, стой ти. Аз ще ида. Ти си почини. (*Поглежда през прозореца*) Ей го стария, на двора. Докато е навън, аз ще премета. Стой си тука. (*Излиза*)

ВИДА (*влиза отдясно*). Какво има? Какво викаше стария?

ЕЛИЦА. Не знам. Не му разбирам. Много е сърдит. Ох, боли ме глава... Не ми е добре. Аз ще изляза, ще ида на двора... Ох, глава... (*Излиза*)

РАЛИ (*влиза*).

ВИДА (*гледа след Елица*). Все охка... все пъшка... Повлекана!

РАЛИ. Де е стария? Де отиде?

ВИДА. Долу слезе. Аз нали ти казах, парите са у него. Носи ги на кръста си. Ей тука е абата му е издута и току се пипа там.

РАЛИ. Парите вчера бяха в ръцете ни, ама ти...

ВИДА. Пак ли аз съм крива?

РАЛИ. Ти, ами кой. Аз ми доде на ума. Като го гледах, че се върти все около дюлята в градината, казах си: парите са там, нейде наблизо са. Трябваше да го издебнем и да видим, ама ти — не, чакай. На ти сега, като си искала да чакаш.

ВИДА. Аз ти казах да почакаме, докато се мръкне. И отде пък щеше да разбереш, че парите са били там? Сега виждаш, защото камъкът е отвален.

РАЛИ. Ти все много знаеш, много знаеш. Когато човек търси, все ще му каже нещо да бутне и там. Камъка е голям, как тъй не ще се досетя да го обърна...

ВИДА (*клати недоверчиво глава*).

РАЛИ. И онез са подушили — разбрах аз. Нощес колкото пъти съм излязъл, или Андрея ще видя, или Павли. Оназ алфатарченка, и тя като някое шило — току снове насам-нататък. Тя ако не беше сноци, аз бях я свършил.

ВИДА. Чумата черна! Все да види...

РАЛИ. Тез пари ще ги взема аз! Няма да се оставя. Мъжки трябва да се пипа. Ти вече да не ми се бъркаш, аз знам какво да правя. Ти само

да гледаш кой къде ходи и какво прави. Толкоз. Туй искам от тебе. (*По стълбите някой иде тичешката*)

БОРЯНА (*влиза, високо дига едната си ръка, стиснала нещо*). Де е Елица? Намерих нещо. Едно нещо намерих, ама не казвам какво е. Де е Елица? Ах, какво намерих!

ВИДА. Какво си намерила?

БОРЯНА. Не казвам. (*Показва си ръката*) Познайте де! (*Смее се*)

ВИДА. Каква си... хич не мислиш за себе си. Все пееш, все се смееш...

БОРЯНА. А нощя си спя. Спя си хубаво и хубави сънища сънувам. Знайте ли какъв сън съм сънувала нощес? Да ви го разкажа ли?

ВИДА. Туйто. Сънища ще слушаме сега пък.

БОРЯНА. Много хубав сън! (*Поглежда към лявата врата*) Аз исках да го разкажа и на Елица. Тук я оставих, де е отишла?

ВИДА. Отде ще знам де е отишла.

БОРЯНА. Да ви разкажа ли съня си? Какъв сън! Сънувах, че влизам в градината, ей тука е, във вашта градина. И както вървя, гледам една жълтица на земята. (*Рали трепва*) Вземам я. По-нататък още една, още една, много. И аз ги вземам, събирам ги, напълних си престилката, напълних си пазвите. И все има още, все събирам. (*Чуват се стъпки*) Елица иде... (*Отваря вратата и поглежда*) Стария иде...

ВИДА. Тук ли иде?

БОРЯНА. По-нататък да ви кажа... Напълних се с пари. Че като ми дотежа... Взех да потъвам, стъпила съм на едно мочурливо място и потъвам Потънах до колене, до кръста, дотука. Взех да хвърлям парите, пак потъвам. Че като се уплаших, като извиках... и се събудих. Олекна ми. Уф, то и много пари да има човек не било хубаво... (*Смее се*)

ВИДА. Ти измисляш. Какъв е тоз сън?

БОРЯНА. Не знам. И уж беше сън, а пък една жълтица пак ми останала. Ето я! (*Отваря ръката си и показва една жълтица*)

РАЛИ (*става*). Отде я взе? Де я намери? Дай я тук!

БОРЯНА. Не, ще я дам на тейка. Тя е негова.

ЗЛАТИЛ (*отвън вратата*). Когато не ти трябват, тук са, когато подириш някого — няма ги. (*Влиза; троснато*) Де е Павли?

ВИДА. Няма го Павли, не е дохождал тука.

БОРЯНА. Тейко, като метох стаята ти, намерих таз жълтица. На ти я!

ЗЛАТИЛ (*грабва жълтицата*). Тя е моя... Моя е... (*Поглежда плахо Раля*) Де я намери?

БОРЯНА. Под одъра в стаята ти. Като метях, я намерих.

ЗЛАТИЛ (*с разтреперани ръце завързва жълтицата в една кърпа и я туря в пояса си; все тъй плахо поглежда Раля*). Само таз е тя... Друга нямам. Една беше само... Хе, още през години си, кога бях продал едни овце, оттогаз я имам, оттогаз я държа. Една е само... Друга нямам...

РАЛИ (*подсмива се*).

ЗЛАТИЛ. Какво се смееш? Мислиш, че имам ли? (*Гневно*) Какви хора сте вий? Къде сте тръгнали? Седнали сте на главата ми като еничери, нито работите, нито от къщи излизате. Какво искате? И ти... ти най-много. Да къртиш ноця вратата ми! Да влизаш насила при мене! Ти ще ме изядеш! Ти ще ме умориш!

ВИДА. А-а!

ЗЛАТИЛ. Махнете се от очите ми! Да не ви виждам! Вървете си!

ВИДА. Тъй ли? Пак ний лоши, а? Рале, ела да си идем. (*На Златила*) Други ти мислят тебе злото, ама ти тях не виждаш. Все ний лоши. Ела си, Рале.

РАЛИ (*тръгва*).

ВИДА. Рали да не е, вий гладни ще измрете. Кой да иде на нива — Рали, кой да свърши нещо — Рали. И пак ний лоши. Онез те крадат, тях не виждаш. Ела си, Рале! (*Влиза си*)

РАЛИ (*изглежда продължително баща си*). Ще видим. Ще се разправим. (*Влиза си*)

ЗЛАТИЛ (*на Боряна*). Видя ли го? Видя ли го как ме гледа? (*Уплашено*) Иди повикай Павли, повикай Андреея... Да кажат на кмета, да додат хора... (*Гледа плахо към вратата на Раля*) Тоз човек ще ме убие...

БОРЯНА. Тейко? Не думай тъй.

ЗЛАТИЛ. Ще ме убие... По очите го познавам... По ръцете го познавам... Не видя ли как ме гледа? Дебне ме, по дирите ми върви. Ще ме убие...

БОРЯНА. Не бой се, тейко? Нищо няма, тейко!

ЗЛАТИЛ. Стой тука... Не си отивай. Ти си добра... Ти не си като тях, ти ми казваш право... Ти си добра... *(Поглежда пак към вратата на Раля)* Видя ли го? Видя ли го как ме гледа?

БОРЯНА. Тейко, нищо няма.

ЗЛАТИЛ. Не си отивай... Стой при мене... *(Тръгва към миндера)* До какви старини доживях... Туй ли трябваше да дочакам... Що не се разтвори земята, че да ме погълне? Що не падне гръм да ме удари?... *(Сяда)* Да отхраня синове, че да скочат отгоре ми! Връз баща си... Кой прави тъй? Кой? *(Замисля се, по-тихо)* Боже, простиме... Боже, ако имам грях, прости ме... *(Отпуска глава замислен)*

ПАВЛИ *(влиза и тръгва направо към стаите на Раля)*.

БОРЯНА *(тихо)*. Павле, къде?

ПАВЛИ. У баща Раля.

БОРЯНА. Не отивай, Павле!

ПАВЛИ *(не се спира и влиза)*.

ЗЛАТИЛ. Кой е? Рали ли е?

БОРЯНА. Не, тейко. Павли беше.

ЗЛАТИЛ *(замисля се)*.

БОРЯНА *(отива при него)*. Тейко! Че дай им парите пък, дай им ги!

ЗЛАТИЛ. А?

БОРЯНА. Може от нужда да го правят. Дай им ги.

ЗЛАТИЛ *(мълчи)*.

БОРЯНА *(галено)*. Ти ще им ги дадеш, тейко, аз знам. Ти си добър. Ти искаш само да ги помъчиш, да ги изпиташ, нали? Че те ти са синове, тейко, може ли да не помислиш за тях? Да не ги настаниш?

ЗЛАТИЛ *(гледа я, след туй става и започва да се разхожда)*. Да ги настаня... Да съм ги настанял... Хубаво е да настани човек децата си... Хубаво е, не го ли знам? Изгледал си ги, дето се казва, от късче месо, за тях си работил, за тях си се мъчил... Хубаво е. Да им оставиш имот, да им оставиш... *(Помълчава, тихо, като на себе си)* В гроба ли ще ги занеса... *(Сепва се и поглежда Боряна)* Какво! Да не мислите, че имам? Нямам, нямам. Аз да имам — хубаво, ама нямам...

БОРЯНА. Не, тейко, не! Ти ще им ги дадеш...

ЗЛАТИЛ *(изглежда я и пак ходи)*. Да им дам. Какво имам, та да им дам. Нямам, нямам... Да им дам... Да речем, че имам и им дам, ами сетне? Още на утрето ще ме изпъдят, не ги ли знам аз какви са?

БОРЯНА. Кой ще те изпъди, тейко? Павли ли? Павли няма да го направи, не може да го направи. Тейко! Ако Павли го направи, аз ще го оставя!

ЗЛАТИЛ (*гледа я*). Ти си добра... Аз разбрах, ти си добра... (*Чува се гласът на Рали, висок, гневен и след малко замлъква*) Кой вика? Защо вика?

БОРЯНА. Павли е при него. ЗЛАТИЛ. Пак захванаха... Пак се заядоха... (*Отново се чува гласът на Рали и пак замлъква*) Чуй го... Чуй го как вика. (*Уплашено*) Какво искат? Как ще се мине таз нощ? Как ще се осъмне?

БОРЯНА. Тейко, нищо няма.

ЗЛАТИЛ. Ти стой тука, чедо, не излизай... (*Уплашено*) Рали ще направи голям грях! Каквото е намислил, ще го направи, виждам го, познавам го... Ти стой тука... Аз ще сляза долу, ако стане нещо, да знаеш, че съм долу... Ти стой тука, не излизай... (*Като поглежда към вратата на Рали*) Боже, до какво доживях! Боже, какво трябваше да видя!

ГЛАСЪТ НА РАЛИ (*все по-гневен*). Да се махаш оттук! Върви си! Излез от къщата ми! (*Влиза Павли смутен, на вратата се показва Рали*) Ще ми се заканва пък! Ти ли ще ме уплашиш? Да си събираш ума в главата, че знаеш ли се? (*Влиза си*)

БОРЯНА. Павле, какво има?

ПАВЛИ (*сяда на миндеря*).

БОРЯНА. Що се карате, Павле?

ПАВЛИ. Казах му като на брат: бате, моля ти се, съгласи се, помогни ми. А той... Да им работя като роб, да се мъча за тях... Добре! Аз знам какво ще правя!

БОРЯНА. Павле, не се мъчи тъй. Недей, Павле.

ПАВЛИ. Защо каза на тати, че съм знаел де са парите? Сега с празни ръце къде?

БОРЯНА. Не искам да приказваш за тез пари, Павле. Пък и баща ти...

ПАВЛИ. Какво?

БОРЯНА. Може да се възвърне баща ти.

ПАВЛИ. Баща ми ли? Той не е човек, а камък...

БОРЯНА. Не думай тъй за баща си, Павле. Добър е той. И що мислиш толкоз? На други може да не вярваш, на мене не вярваш ли?

Павле, ти не знаеш Боряна каква е. Ако Боряна ти е пристанала, ако Боряна ти се е врекла, никой не може да я раздели от тебе. Чуваш ли? ПАВЛИ. Борянке... тъй кажи... тъй кажи.

БОРЯНА. Тук ще стоя, тук, тук, тук. То лошото ще се мине, Павле! И ний ще си се вземем и ще си живеем наедно, ще си се обичаме.

ПАВЛИ. Борянке...

БОРЯНА. И никой, никой няма да ни раздели. Разбра ли? Засмей се сега! *(Милва го по косата)* Не се мръщи, че ставаш грозен. Хайде де, засмей се! Засмей се! *(Павли се засмива)* Ха тъй. *(Смее се)*

ПАВЛИ. Борянке... Борянке... *(Прегръщат се)*

По стълбите се чуват стъпки. Павли и Боряна се изправят. Влиза Елица.

ЕЛИЦА. Каруци идат! Две каруци слизат от баиря!

БОРЯНА. Тате! Тате иде!

ПАВЛИ. Иде ли?

БОРЯНА *(на Павли)*. Ела да видим! Ела!

ВИДА *(влиза)*. Какво има? Какво има?

БОРЯНА. Тате иде, тате! *(Излизат)*

РАЛИ *(влиза)*. Какво било?

ВИДА. На оназ баща й идел.

РАЛИ. Остави ги ти тях, не ми трябва никой. Стария гледай ти. Де е той?

ВИДА. Долу слезе. В одаята си е.

РАЛИ, Нямам пари, а? Видя ли как светна лирата в пръстите му, като въглен! Една била само, друга нямам. Една ли е, една ли е, колко са те! *(На Вида)* Хайде не стой, върви. Не им се меси в разправиите, не ти трябва кой дошел, кой отишел. Него гледай ти. Хайде върви.

ВИДА. Отивам.

РАЛИ. И онез двамата гледай. Защо Павли върви все по петите ми? Андрея трябва да го учи — да гледа какво правя. Искат да ме измамат, искат да ме изиграят! Да имат да вземат? Аз ли? Ще видят те какво ще направя аз. Хайде върви!

ВИДА. Иде някой.

РАЛИ. Кой е.

ВИДА (*ослушва се в стъпките*). Онзи ще е, Андрея.

РАЛИ. Върви ти, върви! (*Спира се на вратата, дочаква да види кои идат, след туй си влиза*)

ВАСИЛ ВАКЛИН (*влиза*). А! Ралювице! Тук ли си? Тичай, че Вълчан Нанов иде!

ВИДА. Иде ли? У, чакай да ида да видя.

ВАСИЛ ВАКЛИН. Иди, иди. Иди го посрещни.

Вида излиза, веднага след нея влизат Андрея и Едрю.

ВАСИЛ ВАКЛИН. Брей! Изплашиха се женорята. (*Поглежда през прозореца*) Глей ги, глей ги... цвърчат като врабчета, кога видят дуган. Страшен човек тоз Вълчан ей!

АНДРЕЯ. Цар е туй, какво мислиш. Само като кажат: Алфатарския цар иде! — туй стига да скочат и да тръгнат да го гледат като мечка. Човекът плаши хората с името си. Цар! (*На Васил Ваклин*) Ти гледай там кога ще се зададе и кажи.

ВАСИЛ ВАКЛИН. Гледам аз.

АНДРЕЯ. Научил се да му прекланят глава, да му подлагат гръб. Ще се развика, ще ги изплаши и — прави каквото си ще. Тук таквиз хора няма. И ний знаем законите, и ний разбираме нещо. ВАСИЛ ВАКЛИН. Що се сърдиш бе, кмете! Скоро ще им се свърши царството на тез чорбаджии. Там да ги видя аз — на кавака пред общината. Нека им се дигнат краката две-три педи над земята, стига.

АНДРЕЯ. Гледай ти, гледай! Иде ли?

ВАСИЛ ВАКЛИН (*поглежда*). Няма го. Не го ли видя? — Той се отби на кръчмата. Там трябва да е още.

АНДРЕЯ. Той ще стои сега там, ще черпи, ще плиска вино връз гривите на конете, ще вика, ще се закая. Да го видят всички, да кажат: бре какъв човек, какви коне, каква каруца! Туй му дай ти нему — салтанат да продава.

ВАСИЛ ВАКЛИН. Кмете, защо закъсня той? Защо не доде вчера, онзи ден?

АНДРЕЯ. Излъгали го, че друг Павли, от друго село, бил грабнал дъщеря му. Гонил вятъра, дето се казва. Затуй какъв ли ми е сърдит сега! Иде ли?

ВАСИЛ ВАКЛИН. Няма го. Ей, кмете, таквоз... да не припари работата! Не сме ли малко, а? Да бяхме повикали и Савата и Кира.

АНДРЕЯ. Няма нужда.

ВАСИЛ ВАКЛИН. Или ще речеш, наш Едрю стига? *(На Едря)* Сватанак, хем да не се уплашиш?

ЕДРЮ. Кой? Аз ли? Е-хе...

ВАСИЛ ВАКЛИН. Бабанка си ти! Не те ли знам каква хала беше през войната. Онез англофренци как ги работеше, трошеше им кокалите, като че грухаше жито.

ЕДРЮ. Ти отде знаеш? Ти беше назад, в обоза беше.

ВАСИЛ ВАКЛИН. Да прощаваш! Не бях в обоза аз, а бях санитарен. А санитарните, куме, и те са на огнената линия. Ах, каква беше тя! Онез куршуми — пиу, пиу — пицят като малки пиленца, онез шрапнели пък — шъв-шъв-шъв-пат! Остави я ти! Не беше за жени там.

ЕДРЮ *(поклаща глава и се смее)*.

ВАСИЛ ВАКЛИН. Какво? Да не мислиш, че ще се уплаша от тоз Вълчан Нанов. Мале мила! Като го цапардосам по тиквата, и ще му разсипя хинина. Като го бухна веднъж *(замахва с юмрук)*, още веднъж, още веднъж... саде ацидум сулферикум ще стане...

ЕДРЮ *(смее се гърлесто)*. Илачи... с илачи. Дохтор!

ВАСИЛ ВАКЛИН. Каква осойница съм аз! Само да ме настъпи някой, изядам го. Тебе ако те е страх, стой настрана.

ЕДРЮ. Кой? Аз ли? Е-хе...

АНДРЕЯ. Какви сте ми юнаци! Не бойте се, дотам няма да доде работата. Няма да се бием. То ако беше с бой и със сила, само бате Рали им стига. Само че бате Рали...

ВАСИЛ ВАКЛИН. Бе, кмете, истина ли е, дето разправят женорята, че баща ти имал пари?

АНДРЕЯ *(усмихнат)*. Има.

ВАСИЛ ВАКЛИН. Много ли са?

АНДРЕЯ. Едно гърне.

ВАСИЛ ВАКЛИН. Хайде!

АНДРЕЯ. Злато. Лири.

ВАСИЛ ВАКЛИН. Майкоо! Отваряй си очите ей! Ще ги вземе Рали.

АНДРЕЯ. Няма да ги вземе той...

ВАСИЛ ВАКЛИН *(гледа през прозореца)*. Ех, парици, парици! *(На Андрея)* Бе де ги намирате таквиз бащи, та да си купя и аз един? Само че аз много, много няма да го чакам. Като го стисна за гушата, като му извикам: парите! — и той сами-чек ще ми ги донесе, ей тъй като кошничка с яйца ще ми ги подаде и ще рече: на, Василчо, на, синко... Какво ще прави...

ЕДРЮ *(гневно)*. Мълчи!

ВАСИЛ ВАКЛИН. А-а!

ЕДРЮ. Ще го стиснеш...

ВАСИЛ ВАКЛИН. Ще го стисна я...

ЕДРЮ. Мълчи! Баща е туй.

ВАСИЛ ВАКЛИН. Че като е баща? Парите да даде. Нали тъй, кмете! Че какво? Твоя баща не е ли взел тъй парите на дяда ти Раля?

АНДРЕЯ. Ти таз книга я затвори. То не се знай. Отколешна работа е тя.

ВАСИЛ ВАКЛИН. Ех, парици, парици! *(Поглежда през прозореца)* Идат! Идат!

АНДРЕЯ. Идат ли?

ВАСИЛ ВАКЛИН. Ей ги. Влизат в двора.

Андрея отива към прозореца. Едрю става.

БОРЯНА *(влиза тичешката)*. Тате иде! Тате иде! *(Отива към стаите на Андрея)*

АНДРЕЯ. Борянке, какво... Страх ли те е?

БОРЯНА. Не, не, не, не ме е страх. Не искам сега да му се покажа. Сетне.

АНДРЕЯ. Не бой се ти. Стой тук при мене.

БОРЯНА. Не, не. Сетне ще дода. *(Влиза)* ГЛАСЪТ НА ВЪЛЧАН НАНОВ *(силен, авторитетен)*. Де са мъжете на таз къща? Кой е стопанина тука? Де е Златил? *(Чува се как се изкачва по стълбите)* Никола! Петре! Елате тука! Илия да стои при конете, вий елате. *(От чердака)* Никола, донес ми мартината! *(Влиза. Мълчание)*

АНДРЕЯ. Добре дошел, бай Валчане! *(Тръгва към него и му протяга ръка, но сърдито, със знак, Вълчан го спира)*.

ВЪЛЧАН НАНОВ. Ти кой си? Златилов син ли си?

АНДРЕЯ. Негов.

ВЪЛЧАН НАНОВ. Де е баща ти? Ти как се казваш?

АНДРЕЯ. Андрея.

ВЪЛЧАН НАНОВ. А, ти ли си? Ти ли си, дето ходиш по селата да бунтуваш народа! Де що голтаци и нехранимайковци има, ги събираш около си!

АНДРЕЯ. Бай Вълчане, остави туй...

ВЪЛЧАН НАНОВ. Ти и на мене си правил сметка колко пари имам, каква лихва вземам. И си се заканял, че ще вземате имота на богатите, къщите им, земята им.

АНДРЕЯ. Бай Вълчане, да оставим политиката сега...

ВЪЛЧАН НАНОВ. Добре. Вземете ги. Вземете ги. *(Влизат двамата сина на Вълчана, широкоплещести здравеняци, и се спират при вратата)* Имота ни ще вземете, а сетне? И децата ни ли ще вземете? Или ний бащи не сме! Или ний не раждаме деца, а камъни! *(Гневно)* Де е дъщеря ми? Дъщеря ми! Дъщеря ми да доведете тука, чувате ли? Къщата ви ще обърна наопаки, ще я запаля! Дъщеря ми!

АНДРЕЯ. Бай Вълчане...

ВЪЛЧАН НАНОВ. Приказки не ща! Дъщеря ми! Де се намирате вий? Хайдуци! Аз затуй ли съм изхранил дъщеря, та да доде да я грабне един нехранимайко, един циганин.

АНДРЕЯ. Кой е циганин? Мисли какво приказваш. Дъщеря ти е тука. От главата на дъщеря ти косъм не е паднал.

ВЪЛЧАН НАНОВ. Защо я крийте тогаз? Де е? Доведете я тука!

АНДРЕЯ. Тя сама ще доде. *(С усмивка)* Ако иска.

ВЪЛЧАН НАНОВ. Какво? *(Към синовете си)* Вий защо стоите? Какво гледате? *(Влизат снахите на Вълчана и Елица)* Няма ли я?

СТАРАТА СНАХА. Няма я на двора.

ЕЛИЦА. Тя тук беше. С нас беше.

ВЪЛЧАН НАНОВ. Де е, като е тука? *(Към синовете си)* Що стоите? Влизайте вътре! Претършувайте къщата! Намерете я!

Бързо Андрея отива и се препречва на вратата.

АНДРЕЯ. Назад! Никой не може да влиза в къщата ми!

ВЪЛЧАН НАНОВ *(гледа го)*.

АНДРЕЯ. Къщата е моя. Аз заповядвам.

ВЪЛЧАН НАНОВ. Какво? (*Обръща се*). Де ми е мартината! Дайте ми мартината! Ти ще ме спираш? Смееш да ме спираш? Мене да спираш? (*Към синовете си*) Никола, Петре, мене ще слушате вий! Минете отгоре му...

Докато Вълчан говори на синовете си, обърнат към тях, Боряна се показва на вратата зад Андрея, усмихната, отива бързо към Вълчана, наднича към лицето му и глезено, по детски, казва: „Тате!“ Въздържан смях наоколо.

ВЪЛЧАН НАНОВ. А, ти ли си! Лудетино! (*Дига ръка, но Боряна е вече избягала при снахите*) В каруцата! В каруцата! Турете я в каруцата! Аз ще те (*тръгва заканително към Боряна*)... науча тебе...

СТАРАТА СНАХА (*като завардва Боряна*). Тате! Остави, тате!

МЛАДАТА СНАХА. Моля ти се, тате! Моля ти се, тате! Недей! Тате, недей!

ВЪЛЧАН НАНОВ (*спира се*). Ще си идем в къщи, ще те науча аз тебе... (*Обръща се настрана*) Де е тоз хубостник, дето е искал да ми става зет? Да излезе да го видя. Крие се, а?

ПАВЛИ (*нейде настрана*). Не се крия. Ей ме!

ВЪЛЧАН НАНОВ. А, ти ли си? Ти си бил... Ти! (*Тръгва към него*) Ти си бил...

АНДРЕЯ. Бай Вълчане! (*Застава между него и Павли*).

ВЪЛЧАН НАНОВ. Де ми е мартината? Дайте ми мартината!

ЗЛАТИЛ (*влиза*). Какво има? Какво е туй?

ВЪЛЧАН НАНОВ. Виж ги! Виж синовете си! Ти ли ги учиш да крадат хорските дъщери? Ти ли им даваш тоз ума? На мене ли правиш тоз срам, на мене ли?

ЗЛАТИЛ. Вълчане, слушай какво ще ти кажа... ВЪЛЧАН НАНОВ. Какво ще ми кажеш? Да преглътна срама си и да си вървя, тъй ли? Не, твоя син аз тук ще го науча! Да ме помни!

ЗЛАТИЛ. Вълчане! Ти си човек от коляно, на голяма чест си. Знам що е станало, ама щом си дошел в къщата ми, ти си ми гостенин.

ВЪЛЧАН НАНОВ (*махва с ръка*)...

Докато всички следят тоя разговор, Боряна отива към стаите на Андрея, забелязва я само старата снаха, извиква ѝ тихо, Боряна ѝ отговаря нещо също тъй тихо и влиза в стаята.

ЗЛАТИЛ. Влез да те посрещнем, както е ред и обичай. Влез, поседни, че тогаз ще се бийме ли, ще се караме ли, ще видим. *(Към Елица и Вида)* Що стоите? Канете гостите!

ЕЛИЦА. Заповядайте! Влезте!

ВЪЛЧАН НАНОВ. Не съм дошел на гости аз. За дъщеря си съм дошел. *(Оглежда се)* Де е тя? Де отиде таз лудетина?

СТАРАТА СНАХА. Вътре влезе.

ВЪЛЧАН НАНОВ. Как?...

СТАРАТА СНАХА. Докато я видя, влезе.

ЗЛАТИЛ. Влез, влез, Вълчане!

ЕЛИЦА. Заповядайте! Влезте!

ВЪЛЧАН НАНОВ *(на старата снаха)*. Де отиде тя? Тук ли? Аз ще я намеря. *(Тръгва да влезе, обръща се; на Златила)* Ти защо не додеш?

ЗЛАТИЛ. Влез ти, влез. Аз ще взема нещо и ще дода. Ей сега ще дода.

ВЪЛЧАН НАНОВ. Нямам време за бавене аз. Дъщеря си вземам и си отивам. *(Към синовете си)* Никола! Петре! Идете вий да пригответе каруцата. *(Към снахите си)* Елате впи! Елате всички! *(Влиза)*

ЕЛИЦА. Заповядайте! Влезте!

ЗЛАТИЛ. Влезте! Влезте всички!

Влизат Андрея, снахите на Вълчана, Елица, Павли. Синовете на Вълчана излизат навън. Златил дочаква дотук, след туй и той излиза. Вида се готви уж да влезе, но се връща и тръгва след Златила.

ВАСИЛ ВАКЛИН *(на Едря)*. Сватанак, влизай!

ЕДРЮ. Влизай ти.

ВАСИЛ ВАКЛИН. Уплаши се май.

ЕДРЮ. Кой? Аз ли? Е-хе! *(Влизат)*

Влиза Рали, пристъпва бавно, тежко, дохожда до вратата на Андреевите стаи и слуша. Отива към прозореца, връща се и пак слуша.

ВИДА (*влиза отвън; ниско, развълнувано*). Рале! Стария е в одаята си, парите са у него.

РАЛИ (*гледа я*).

ВИДА. Тук беше, като додоха онез, излезе, излязох и аз подире му. И щом се затвори в одаята си, чух пак: зън-зън, брои ги. Хайде, върви!

РАЛИ. Къде да вървя?

ВИДА. Рале! Сега ако стане, ще стане. Я чуй! Къщата е пълна с хора. Кой ще те види? Кой ще знай, че си бил ти? Върви, аз ще подмамя стария да излезе, а ти ще влезеш.

РАЛИ (*мисли*).

ВИДА. Няма време, Рале! Аз знам как ще го подмамя, той ще излезе, а ти ще се вмъкнеш. Върви, върви!

РАЛИ (*тръгва, но все още се колебае, напрегнато мисли*).

ВИДА. По-скоро! По-скоро! Взе ли си нещо?

РАЛИ. Какво да взема?

ВИДА. Че тъй... с голи ръце ли отиваш? (*Поглежда пояса му. Рали проследява погледа ѝ и попихва ножа на пояса си*)

РАЛИ. Ти какво ме караш? Да го убия ли?

ВИДА. Их, Рале! Върви, че няма време! (*Сърдито*) Прави каквото знаеш пък. Утре Андрея и Павли ще вземат парите, мно-о-го има да ги гледаш!

РАЛИ. Няма да ги вземат те? (*Решително тръгва напред*)

ВИДА (*тръгва след него*). Аз ще гледам...Аз ще пазя... (*Излизат*)

Завеса

ЧЕТВЪРТО ДЕЙСТВИЕ

Стаята („одаята“), в която живее Златил. В дъното малко прозорче и входната врата. Вляво огнище, друго също такава прозорче и одър, който служи за легло. Тук, в ъгъла над леглото, е иконостасът, приличен на дълбока дървена рамка, в която има избеляла икона — щампа и кандило. Отляво и отдясно на входната врата — миндери. Дъсчен долап в стената над десния миндер. Покрай дясната стена е наслагана в безредие всякаква покъщнина и, между друго, голям небоядисан дъсчен сандък (ракла за брашно), над който са наредени постелки. Между този сандък и стената има място, колкото да се скрие човек, като се затули и от околните предмети. Изобщо, стаята прилича на тази от първото действие, само че е още по-бедно наредена, по-мрачна. И тук всичко дървено е опушено и черно; подът е измазан с глина, също и огнището. Чергите и възглавниците по одъра и по миндерите са тъмни, почти черни. В стаята е полумрак — осветява се само от кандилото.

При вдигането на завесата Златил стои прав при дулапа, отдясно на вратата. Той се оглежда неспокойно, ослушва се. След туй отваря дулапа и изважда доста големичка торба с пари. Пак се оглежда и ослушва. Като че дочува нещо, бързо скрива торбата в дулапа и го заключва. На вратата се чука.

ВИДА (*отвън на вратата*). Тейко! Тейко! Отвори, тейко!

ЗЛАТИЛ (*дохожда до вратата*). Кой е?

ВИДА. Аз съм, тейко, отвори!

ЗЛАТИЛ. Защо да отворя? Какво искаш?

ВИДА. Нещо свети там, ела да видиш, свети до плевника.

ЗЛАТИЛ. Свети ли? Какво свети?

ВИДА. Като че гори нещо.

ЗЛАТИЛ. Гори ли? (*Излиза*) Де гори? Какво гори? Де е?

ВИДА (*по-далеч*). Е там хее! До плевника светна.

ЗЛАТИЛ. Де свети? Аз не виждам да свети. Де е то?
(*Отдалечават се; в туй време Рали бързо се вмъква в стаята и отива, та се скрива зад сандъка*)

ЗЛАТИЛ (*връща се*). Гори... ума ти гори тебе... Я цигара е било, я светулка, а ти...

ВИДА (*влиза след него*). На мене тъй ми се видя. Рекох да не се е запалило нещо. (*Оглежда стаята*)

ЗЛАТИЛ. Тъй сте вий... Видяло — недовидяло, чуло — недочуло... Малко е туй, дето ми е дошло на главата тез дни, ами

още... Дохождате само да ме ядосвате. Е, що стоиш сега? Какво правиш там?

ВИДА (*до прозореца*). Прозореца отпрешнат, (*Мъчи се да го закачи*) Не мога да закача куката... Кой я отпрешнал... Не мога да я закача...

ЗЛАТИЛ. Остави де, остави!

ВИДА (*дръпва се малко, но се заглежда в пердето*). Их, тейко! Че оправи си пердето по-хубаво! (*Оправя го.*)

ЗЛАТИЛ. Сега пък пердето. Остави пердето, както си е. Върви си! Какво ще му оправяш...

ВИДА. Ще погледне някой.

ЗЛАТИЛ. Да погледне. Какво ще види, като ще погледне? Дава не съм булка, та да се срамя. (*ядосано*) Гледай я каква се помайва! Къщата пълна с хора, а тя сто-о-и тука! Че върви де, върви там, гости има!

ВИДА. Отивам. (*Оглежда стаята*) Ей на, отивам...

ЗЛАТИЛ. Хайде, върви! Върви ти, и аз ще дойда. Върви...

Затваря след нея вратата и я заключва. Почаква, докато стъпките на Вида по стълбите заглъхнат, след туй отива до дулапа, застава гърбом към прозорците и вратата и изважда торбата с парите. Сяда, все тъй обърнат, на миндеря и захваща да развързва торбата.

Разколебава се и пак я завързва. Мисли. Изправя се до дулапа, като че се готви да скрие парите; сега е обърнат гърбом към сандъка — държи торбата в ръцете си, замислен. Рали излиза от скривалището си, припъзлява покрай сандъка и грабва торбата от ръцете му; не успява да я измъкне и го повлича. Започва се борба.

ЗЛАТИЛ. Ра-Ра-Рале! Рале! Рале! (*Изтърва вече торбата. Вика*) Елате хееей! Андрея! Павле! Андрея! (*Прозорчето отляво, незакопчано от Вида, се отваря, една ръка дръпва пердето настрана. Показва се главата на Боряна*)

БОРЯНА (*уплашено*). Ах! Ах! (*Избягва назад*)

Златил изпуца торбата и пада на коленете си; докато Рали отключва вратата, Златил става и се спуща към него, Рали се обръща и силно го тласва назад.

Златил полита и пада. Вън по стълбите се чува вече да тичат хора. Рали избягва.

ГЛАСЪТ НА ВЪЛЧАН НАНОВ (*вън*). Какво има? Златиле! Де си, Златиле! (*Влиза*) Ааа! Златиле! Какво има, Златиле? Ударен ли си? Кой те удари?

Златил охка, изплашен, легнал още. Не може да говори, само гледа и показва към вратата.

БОРЯНА. Тейко! Ах, тейко!
ВЪЛЧАН НАНОВ. Кой беше тука!
БОРЯНА. Онзи беше, Рали.
ВЪЛЧАН НАНОВ. Рали ли?

Влизат Андрея и Павли, след тях — Елица, снахите на Вълчан Нанов, Васил Ваclin и Едрю.

АНДРЕЯ. Тате! Какво има, тате?
ПАВЛИ. Стани, тате... Стани... (*Изправят го*)
ВЪЛЧАН НАНОВ. Рали де е? Де е Рали? (*На Златила*) Удари ли те? Къде те удари? С какво те удари?

Влизат двамата синове на Вълчана и вкарват Рали, гологлав, с извити назад ръце, здраво държан от тях.

ВЪЛЧАН НАНОВ. Ха, ето го!
ПО-СТАРИЯТ СИН НА ВЪЛЧАНА. На двора го уловихме, бягаше.
ПО-МАЛКИЯТ СИН НА ВЪЛЧАНА. Пари носеше. Я ги я! Една торба пари.

Изведнъж Златил, който досега не е продумал дума и изглежда свършено сломен, трепва, изкубва се из ръцете на синовете си, които го крепят от двете му страни, грабва торбата с парите от Вълчановия син, пъхва я под абата си и бързо-бързо отива навътре в стаята, като плахо се озърта и се пази да не му я вземат пак.

ВЪЛЧАН НАНОВ, А! Пари!
АНДРЕЯ (*на Рали*). Ти си ги взел... Ти!...
ПАВЛИ (*също тъй възбудено*). Виж... той... зел ги?

ВЪЛЧАН НАНОВ *(на Рали)*. Ти баща си си искал да обереш! Да го убиваш! Кой е кмета тука? Повикайте кмета! Илия да повика кмета! *(Излиза въвн, вика)*. Илия! Илия!

АНДРЕЯ *(затичва се след него)*. Защо... не трябва кмета... няма нужда от кмета... Бай Вълчане!... *(Излиза; за миг вниманието на всички се обръща към тях)*

БОРЯНА *(отива бързо към Златила, който е седнал на миндера до дулапа)*. Тейко! Дай им парите! Дай им ги, та да има мир. Дай им ги, послушай ме! Ако не им ги дадеш, аз ще си отида!

ЗЛАТИЛ *(трепери, мълчи)*.

ПО-СТАРИЯТ СИН НА ВЪЛЧАНА. Какво?... Какво да даде? Ти да не се бъркаш. Стой настрана.

ПО-СТАРАТА СНАХА НА ВЪЛЧАНА. Ела при нас, Борянке. Ела тук?

ПО-МЛАДАТА СНАХА. Борянке! Ела!

БОРЯНА *(соннато)*. Няма да дода.

ВЪЛЧАН НАНОВ *(връща се)*. Нямам време аз да ме разкарват по съдилища. Да доде кмета, да види с очите си.

АНДРЕЯ. Какво ще прави кмета... Не ни трябва кмета, то е наша работа...

ВЪЛЧАН НАНОВ *(на Раля)*. Ще се избийте бе! Не ви е срам! Ти... на баща си да дигнеш ръка! *(На Андрея и Павля)* И ме каните в къщата си? Искате дъщеря ми? Сватове искате да ми ставате? Вий! С таквиз хора не се сродявам аз. На таквиз хора и добър ден не казвам! *(Към синовете си)* Вържете го!

ВИДА *(показва се на вратата)*. Рале! *(Като го вижда, с плач!)* Ах, Рале, Рале! *(Отстраняват я)* Божичко!

ВЪЛЧАН НАНОВ. Вържете го! Намерете вѐже и го вържете!

ВИДА. Рале, Рале! *(Яростно към Вълчана)* И ти... кого ще връзваш? Ти в чужда къща не мож да се разпореждаш!

ВЪЛЧАН НАНОВ. Мога, мога. Кога е за правото, мога.

ВИДА. Можеш ти!...

АНДРЕЯ *(на Вида)*. Сега и ти пък... Я да мълчиш!

ВЪЛЧАН НАНОВ. Закон има тук! Как тъй. *(На синовете си)* Дръжете го вий! Дръжете го, докато доде кмета.

ЗЛАТИЛ. Оставете го! Оставете го!

ВЪЛЧАН НАНОВ. Какво?

ЗЛАТИЛ. Вълчане, потрай... Не е тъй... аз ще кажа как е... Оставете го... Слушайте! (*Оглежда стаята*) Тук ли са всички? Андрея, Павле, тук ли сте?

АНДРЕЯ и ПАВЛИ. Тук сме, тате.

ЗЛАТИЛ. Снахите тук ли са?

ЕЛИЦА. Тук сме, тате.

ЗЛАТИЛ (*поглежда Боряна*). И ти си тука, чедо. Слушайте, слушайте всички... (*Погледът му пада на Рали, помълчава*) Ех, Рале... лош път си уловил ти, синко. Пуснете го!... Не искам да го гледам, че го държите тъй, като хайдутин... Пуснете го...

СИНОВЕТЕ НА ВЪЛЧАНА (*колебаят се*).

ВЪЛЧАН НАНОВ (*махва с ръка*). Пуснете го!

СИНОВЕТЕ НА ВЪЛЧАНА. Ще избяга.

ВЪЛЧАН НАНОВ. Къде ще избяга, няма да избяга.

ЗЛАТИЛ. Слушайте сега, всички слушайте... Вълчане, добре, че се случи и ти, да знаеш. (*Помълчава*) Всичко е за тез пари... (*Показва торбата*) Тез пари са мои, отде съм ги взел, как съм ги взел, то е друго, парите са мои... За тях се карат... Аз ще им ги дам... Андрея, Павле, Рале! Ако искате, разделете се, ако искате — живейте наедно. Мене да слушате — останете наедно. Живейте си, работете. Имайте се като братя. Аз нищо не ща. За мене нищо не трябва. Ако искате, давайте ми по едно късче хляб, ако не, вий знайте. Чухте ли? Аз казах, щото казах. Вълчане, чу ли и ти? Да си свидетел!

ВЪЛЧАН НАНОВ. Какво ми трябва менен вашите работи! Щял си да делиш синовете си или не — твоя работа.

БОРЯНА (*на Вълчана*). Тате, той им дава и парите!

ВЪЛЧАН НАНОВ (*гледа я строго*). Ти... какво се обаждаш. Мълчи!

ЗЛАТИЛ. Вълчане! Право каза тя: аз им давам парите. Ще им ги дам!

ВЪЛЧАН НАНОВ. Не ми трябва. Пък и кой те знай тебе? Сега казваш, че ще ги дадеш, утре пък ще ти доде други ум. И пак ще скочат синовете ти да се бият.

ЗЛАТИЛ. Аз сега ще им ги дам. Ще им ги дам... На, давам им ги. *(Иска да развърже торбата, но ръцете му силно треперят)* Ще им ги дам, сега ще им дам... *(Решително, като подава торбата на Вълчана)* На, дай им ги ти! Раздели им ги по равно.

ВЪЛЧАН НАНОВ *(като че не вярва)*.

ЗЛАТИЛ. Имам вяра в тебе. Ти можеш, прилича ти. Вземи, раздели им ги. По равно им ги раздели.

ВЪЛЧАН НАНОВ *(след късо колебание)*. Добре! *(Взема торбата)* И тъй съм дошел, да свърша една работа, да ви помиря! *(На Раля, Андрея и Павля)* Елате да отидем горе. Елате с мене!

АНДРЕЯ *(радостно)*. Тате, хубаво направи! Ама аз знаях, че ти ще направиш тъй...

ВЪЛЧАН НАНОВ. Андрея, ела тук! Стой до мене и гледай парите. Ваши са, гледай да не се залепи някой алтън по пръстите ми. Ела и ти, Рале. Хайде! Че аз имам и друга работа, няма да се разправам тука само с вас. *(На синовете си)* Пригответе конете! *(На Боряна)* Дъще, върви да се качиш на каруцата. Ще си ходим.

ПАВЛИ *(отива към вратата)*. Не! Не може! Аз Боряна не я пущам! *(Застава на вратата)*

ВЪЛЧАН НАНОВ. Какво? Ти ли?

ПАВЛИ. Убийте ме! Убийте ме! Тогава Боряна ще излезе оттука!

ВЪЛЧАН НАНОВ *(изглежда го презрително, без да каже нещо, на Боряна)*. Върви!

БОРЯНА. Не, тате. Аз ще остана тук.

ВЪЛЧАН НАНОВ. А-а-а!...

ПО-СТАРИЯТ СИН. Ще остане! Как ще остане? Няма да остане тя...

ПО-СТАРАТА СНАХА. Борянке! Какво правиш!

ЗЛАТИЛ. Вълчане! Не се препречвай на късметя на младите. Искат се. И ти си бил млад, и аз съм бил млад — знаем го. Недей!...

ВЪЛЧАН НАНОВ *(сред мълчанието, на Боряна)*, Тръгвай!

БОРЯНА. Не, тате. Аз ще остана тук.

ВЪЛЧАН НАНОВ. Какво! Ще останеш тук? Ще останеш тук! *(Към Павли)* И ти, хлапак такъв, пътя ми ще спираш. Ти! на мене! Дайте ми картината! *(Към Боряна)* Дъще въртоглава, не ме струвай... На мене отвърщаш тъй, а? На баща си! Няма да си додеш? Затуй ли съм дошел аз?

АНДРЕЯ. Бай Вълчане...

ВЪЛЧАН НАНОВ. Или искаш да навия косата ти на ръката си, че да те влача чак до Алфатар!

АНДРЕЯ. Бай Вълчане, моля ти се...

ВЪЛЧАН НАНОВ *(на синовете си)*. Вземете я! Хвърлете я в каруцата!

ЗЛАТИЛ *(излиза напред, високо)*. Вълчане! Чуй ме, Вълчане! Аз дадох парите на синовете си. Направих го за тях, за душата си, ама да знаеш, че го направих и зарад нея *(посочва Боряна)*, зарад дъщеря ти! Откато доде тя, и господ влезе в нашта къща, и доброто влезе. Чуй ме! Остави младите!

ВЪЛЧАН НАНОВ *(на синовете си)*. Какво стоите?

СИНОВЕТЕ НА ВЪЛЧАНА *(колебаят се, гледат в земята)*.

АНДРЕЯ. Бай Вълчане, остави я, моля ти се. Не правиш добро само на Павля, на всички ни правиш добро. Тя *(обръща се към Боряна)* развесели къщата ни, тя ще ни събере, ще ни помири. Драга е на всинца ни.

ВЪЛЧАН НАНОВ *(на синовете си)*. Какво стоите?

РАЛИ *(развълнувано)*. Чуйте ме!... И аз да кажа... Аз може да съм лош, може да не ме зачитате за нищо. Аз... сгреших! А сега падна нещо от очите ми и видях, и разбрах... *(Към Андрея)* Андрея Братко! Прощавай! *(Към Павля)* И ти, Павле, прощавай!... *(Към Златила)* Тате! От тебе най-много искам прошка... Лошо направих, сбърках. Искам прошка...

ЗЛАТИЛ *(мълчи)*.

АНДРЕЯ. Добре, бате, добре...

РАЛИ. Тате, чух те какво рече. Да се имаме като братя, да си живеем добре, туй е хубаво. *(На Вълчана)* Бай Вълчане, и аз ти се моля, остави Боряна у нас! Остави я...

ВЪЛЧАН НАНОВ *(изглежда го, без да му отговори; към синовете си)*. Какво ви казах аз? Защо стоите?

АНДРЕЯ. Бай Вълчане, всички те молим, склони...

БОРЯНА. Тате! Аз ли не съм те слушала? Аз ли не съм те почитала? Да е за друго, каквото кажеш, ще го направя, а за туй... Тате, аз искам Павля, другиго не ща! Него ще взема. Ако не — по-хубаво да умра, по-хубаво ме убий ти, тате, с ръката си... Остави ме тук, тате...

ПО-МЛАДИЯТ СИН. Тате, то се видяло, ами... Като иска пък
(махва с ръка)

ПО-МЛАДАТА СНАХА. Тате, и аз ти се моля. Остави я!

ВЪЛЧАН НАНОВ (поглежда стария си син).

ПО-СТАРИЯТ СИН. Да остане пък. Като иска толкоз.

ПО-СТАРАТА СНАХА. Няма да живеем ний в таз къща, тя ще живее. Да остане, като иска.

*Вълчан изглежда Боряна, изглежда Павля, после миг-два мисли, навъсен, мрачен. Мълчание.
Изведнъж Вълчан подига глава, лицето му се прояснява.*

ВЪЛЧАН НАНОВ. Намерихте ме на добър час вий! На добър час ме намерихте... (Решително) Добре! Скланям! (Радостно вълнение между всички)

БОРЯНА (радостно). Тате! Тате! (Отива при него, но веднага се отбива при снахите; по-младата я прегръща)

АНДРЕЯ. Браво, бай Вълчане!

ВЪЛЧАН НАНОВ. Чакайте! Аз не съм като него (посочва Златила, който е седнал пак на миндеря до ду лапа) ту тъй, ту онъй. Кажа ли нещо — беше. Искате ли се? Добре. Още днес захващаме сватбата! (Още по-радостно вълнение) Чакайте! Най-напред да свършим с парите. (Подига торбата). Пари е туй, орехи не е! Ела, Андрее, ела и ти, Рале! (На Павли) Стига си стоял на вратата, като че ще ми вземаш душата... ела и ти. Елате да разделим парите. (Към синовете и снахите си) Елате и вий! Елате всички! (Излиза, последван от Андрее и Павля, от синовете и снахите си)

ПО-МЛАДАТА СНАХА (при вратата). Борянке, ами сега? Булка?

ПО-СТАРАТА СНАХА. На баща си да кажеш тъй!

БОРЯНА. Че какво мислите вий! Затуй ли съм дошла, та да се върна? Нали съм пристануша! (Смее се)

ПО-МЛАДАТА СНАХА. Ах, Борянке! (Излизат)

Вляво, близо до одъра, стои Едрю, нервно поглажда мустаците си и мисли. Васил Ваклин дохожда до него и го тегли за ръкава.

ВАСИЛ ВАКЛИН. Сватанак! Да вървим и ний! *(Както го държи за ръкава, заглежда се към Вида)*

ВИДА *(на Рали)*. Върви, Рале! Отидоха, върви!

РАЛИ. Остави ме!

ВИДА. Их, и ти! Сами ли ще ги оставиш! Хайде де!

РАЛИ. Махай се от главата ми! Върви ти, като искаш!

ВИДА. Ще ида, няма да ги оставя. Ти като не щеш, аз ще ида.
(Излиза сърдита)

ВАСИЛ ВАКЛИН *(тегли Едря за ръкава)*. Хайде, хайде да вървим! Я! Какво се вдърви ти такъв!

ЕДРЮ *(глади си мустаците сърдит)*.

ВАСИЛ ВАКЛИН. Хайде да вървим. Ще делят парите. Може да дадат и на нас по една лира.

ЕДРЮ *(със стиснати юмруци)*. Аз него... като щях да го грабна, че...

ВАСИЛ ВАКЛИН. Кого бе?

ЕДРЮ. Онзи, Вълчана... Не дава момичето, а... Като щях да го грабна, че... *(Същия жест, със свити юмруци)*

ВАСИЛ ВАКЛИН. Ух, да те убий господ! Ще го грабнеш! Ти торбата да беше грабнал. Видя ли я! Ох, мале! Лирички! Върви! *(Тегли го)*

ЕДРЮ *(опъва се)*.

ВАСИЛ ВАКЛИН. Върви! Може да се търкули някой Наполеон, че да го вземем.

ЕДРЮ *(сумти заканително и тръгва; при вратата срещат Боряна)*.

ВАСИЛ ВАКЛИН. Е, Борянке, честито, Борянке!

БОРЯНА. Сполай ти. Да си жив!

ВАСИЛ ВАКЛИН. Слушай, Борянке, на мене и на сватанака по една риза ще ни дадеш.

БОРЯНА. Ще ви дам, ще ви дам.

ЕДРЮ *(със стиснати юмруци)*. Аз него ли? Ще го убия!
(Изскача навън)

БОРЯНА. Ах! Кого ще убива?

ВАСИЛ ВАКЛИН. На кръчмаря виното. Бъчвата. *(Смее се, излиза)* Хей, сватанак!

БОРЯНА *(весело)*. Тейко, де си? Няма ли да додеш? *(На Рали)*
Бате Рале, и ти... аз за тебе доход. Тате каза да додеш. Чакаат те...

РАЛИ *(стои загледан в земята; мисли)*.

БОРЯНА. Ела, бате Рале!

РАЛИ. Искам да кажа нещо на тати.

БОРЯНА *(ниско)*. Да му целунеш ръка?

РАЛИ *(кимва утвърдително)*.

БОРЯНА *(живо, радостно, като отива към Златила)*. Тейко!
Бате Рали иска прошка! *(Връща се, хваща Рали за ръката и го води към Златила)* Тейко, дай си ръката! Тейко, моля ти се!

ЗЛАТИЛ. Е, защо сега... какво ще ми целува ръка. Нека иде горе... сетне.

БОРЯНА. Тейко!

ЗЛАТИЛ. Е, хайде, хайде... *(Дава си ръката)* От мене да ти е просто, синко. Нека и бог да ти прости.

Рали, развълнуван, остава по-продължително над ръката му.

БОРЯНА. Сега, бате Рале, да вървим. Тейко, и ти ще додеш, нали, тейко?

ЕЛИЦА *(влиза, плахо)*. Какво има? Какво стана?

БОРЯНА. Ех и ти, Елице! Нищо няма. То се свърши. *(Смее се)*
Елате с тейка, Елице. *(На Рали)* Бате Рале, върви. Ела, бате Рале...
(Излизат)

ЕЛИЦА. Тате!

ЗЛАТИЛ. Аз ще дода. Оставете хората и току тичате при мене.
Аз ще дода.

ЕЛИЦА. Казаха ми да те повикам, тате.

ЗЛАТИЛ. Иди, иди ти. Аз ще дода.

ЕЛИЦА. Ела, ела, тате...! *(Като на себе си, някак унесено)* Колко се радвам! Не ми се ще да вярвам на очите си. И Борянка остана у нас, и мъжете се сдобриха. *(Към Златила.)* И ти, тате... много хубаво направи, тате!

ЗЛАТИЛ. Не знам. Може да съм направил хубаво, може да съм сбъркал. Не знам. Олекна ми барем. Снех камък от гърба си... Ох, какъв камък...

ЕЛИЦА. И хората няма вече да приказват. Стига са приказвали...

ЗЛАТИЛ. Какво приказват?

ЕЛИЦА. Ами приказват...

ЗЛАТИЛ (*мисли*). Туй, дето го приказват хората, право е. Тъй е!

ЕЛИЦА (*учудена мълчи*).

ЗЛАТИЛ. Булка! Елице! Ти не си като другите. Слушала си ме, шетала си ми. Гледала си ме, добра си ми била. На теб само аз ще кажа като пред духовник: право е! Аз зех парите на баща си, аз го уморих!

ЕЛИЦА. Ах, тате!

ЗЛАТИЛ. Тез пари! Трийсет години ги крих... Дявола слушах. На дявола слугувах аз. Добре, че доде Боряна... Като че господ я доведе. Свърши се. Олекна ми.

ЕЛИЦА. Тейко, не мисли вече за туй.

ЗЛАТИЛ. Олекна ми. Барем синовете си не вкарах в грях. Пък аз... аз ще давам отговор на бога.

АНДРЕЯ (*влиза радостно*). Тате, разделихме ги. Ето! (*Показва един възел*) Взех си пая!

ЗЛАТИЛ. Е, хубаво. Стига, стига сега за тез пари. Зел си ги — стига...

АНДРЕЯ. Е, тате! Че нали за тях ни беше разправията? Ама ти хубаво направи, тате. Аз като че знаех, че най-сетне тъй ще направиш. И Вълчан, и той... какъв човек! Право е, дето му казват цар. Същински цар. Сега знаеш ли? Разпорежда се вече за сватбата. Накара жените да приготвят едно-друго за засяване. Хайде, тате, да отидем горе.

ЕЛИЦА. Ела, тате. Може ли, гости...

АНДРЕЯ. Хубаво стана, много хубаво. И Павли и той си взе пая. И бате Рале, и той.

ЗЛАТИЛ. Стига, стига за тез пари. (*Става*) Слушай, Андрея, да кажеш на Павля и на Раля: тез пари да ги харчите! В земята да ги не заравяте, от децата си да не ги крийте! Инак да знайте, някой ден ще зема една торба и една тояга и ще тръгна, надето ми видят очите, ама ще ви прокълна!

АНДРЕЯ. Ех, тате, кой е луд сега да си крие парите в земята! Пък аз ли съм, дето ще го направя? Я ела да идем горе, че сватбата захваща.

ЕЛИЦА. Ела, тейко.

ЗЛАТИЛ. *(тръгва с тях)*. Вий слушайте ме мене какво ви казвам аз... мене слушайте. *(Спира се.)* Идете, аз ще дода.

АНДРЕЯ. Не, тате, заедно ще идем.

ЕЛИЦА. Ела, тейко, ела...

ЗЛАТИЛ. Оставете ме... да си почина малко, да си отдъхна. Аз ще дода. *(Тръгва към иконостаса, с очи, обърнати към иконата)* Оставете ме... Аз ще дойда.

ЕЛИЦА *(на Андрея, тихо)*. Остави го. *(Високо)* Тейко, ний отиваме. Не се бави. *(Излизат)*

ЗЛАТИЛ *(изправя се пред иконата, кръсти се. Отвън се чува хор от жени, които пеят сватбарска песен за засевки. Пението е още тихо)* Боже, прости ме! *(По-високо)* Татко... Тате! Прости ме! *(Още по-високо)* Тате, прости ме! *(Остава пред иконата, приведен, неподвижен)*

БОРЯНА *(весела; след нея Поели)*, Тейко! Тейко! Де си, тейко? *(Вижда го)* Хайде, тейко, всички тебе чакат! *(Хваща го за ръката)*

ЗЛАТИЛ. Ти ли си, чедо? *(Милва я по косите)*

ПАВЛИ. Ела, тате! *(Хваща го за другата ръка)*

ЗЛАТИЛ. Да вървим, чедо, да вървим... *(Тръгват. Хорът се чува по-високо)*

ЗЛАТИЛ *(сепва се)*. Що е туй?

БОРЯНА. Че нали сватбата се захваща, тейко? Пеят на засевки.

ЗЛАТИЛ. А! Хубаво. Да вървим, чедо, да вървим. *(Излизат. Песента продължава)*

Завеса

БЕЛЕЖКИ

По време действието на пиесата става в края на август или началото на септември. Още е работно време, мъже и жени са изгорели от слънцето и почернели. Дрехите им — поизносени, по-вехти. Но тъкмо тия дрехи им стоят най-добре — не са облечени като на кукла, а личи, че стоят върху здрави и силни тела.

Най-типичният вид на селянина през това време е видът на човек, който отива на работа или се връща от работа. Това вече обуславя и начина на вървежа му, и позите, и жестовете му. Селянинът по това време не туря ръцете си в джебовете (това е срамота и грехота), той по-скоро ги оставя да висят надолу и това не го стеснява.

Когато стои прав, стои здраво на двата си крака, малко разкрячен. Поза, при която единият крак се изнася малко напред и се отпуща, е непозната.

Общоприет обичай е ръкуването (здравясването) при посрещането на гости. При тоя случай мъжът или жената още отдалеч приготвят и насочват ръката си с изопнатата длан. Поздрава „добре дошел!“ те го произнасят слято и се чува „’бря’шел“.

Много често някои селяни, като позамълчат, снемат, без да има нужда, калпака си и или поглеждат в него, или го поизтърсват, като го удрят по едната си ръка, и след туй пак го турят на главата си.

По-простичките селяни, когато се канят да кажат нещо или да се здрависат с някого, най-напред поглаждат мустаците си с ръка — веднъж наляво и веднъж надясно.

Когато набързо станат да идат някъде, инстинктивно (защото същото правят и при работа) подстягат пояса си. Това те правят тъй:

както приказват, както вече тръгват, поразпасват края на пояса си, запасват го пак и го затягат.

Пийналите селяни, когато езикът им започне да се преплита, избягват да гозорят, но вместо туй с поклащане на глава, със знакове с ръце, с мимика като че водят разговор със себе си.

Кърпа, кесия за пари, тютюн, огниво и пр. — всичко туй се носи в пояса, а не в джебовете. (Отнася се за ония, които носят потури.)

Най-удобно сяда селянинът, когато седне на земята. На стол той седи изправен, като подсъдим или като че е го бръснат (Рали в I действие, преди да влязат при него Едрю, Ваклин и Андрея). Ако му се случи да седне на пейка, ще качи на пейката и единия си крак и ще седи тъй с щръкнало коляно (Едрю във II действие).

Селянинът мисли тежко. Затуй и ядосването му се силня по-късно (отпосле го хваща яд). Когато му говорят, мисли и затуй гледа настрана и, когато вече ще отговори, поглежда събеседника си в очи.

Селянинът е много наблюдателен; когато става нещо около него, внимава и е, тъй да се рече, нащрек. В театрално отношение това може да има туй значение че напр. в масовите сцени трябва да живеят в себе си (в ролята си) не само лицата, които говорят, а със същото вътрешно напрежение и всички ония, които са на сцената.

С когото и да говори, селянинът не употребява множествено число. Напротив, често пъти, когато говори за себе си, тогава си служи с множествено число.

Докато мъжете ходят с широки и твърди крачки, жените вървят с по-малки и по-бързи крачки. В Народните песни това се възпява като „ситно ходене“, а жената често пъти се хвали като „чевръста“, т.е. бърза.

Смята се за прилично пред чужди хора (в къщи), когато стои права, жената да държи ръцете си отпред, сложени една върху друга.

Езикът на пиесата е същият език, който говорят селяните в Силистренско — мястото, дето става действието. Това е чисто източнобългарско наречие, което е и в основата на литературния ни език. Прочее, всяко умишлено огрубяване, преиначаване и заваляне на говора, за да изглежда уж по-селски, е недопустимо и неуместно.

Говорът вече характеризира човека. Ето защо не повърхностното запознаване с текста, а основното му и разностранно проучване, а също изучаването му дума по дума наизуст ще въведе актьора в ролята му и ще направи възможно превъплътяването му в действащото лице. Трябва следов. [ателно] най-строго спазване на текста на пиесата, да се изучи тъй, както си е, нито да се прибавя, нито да се отнема нещо, нито да се нарушава редът на думите и ритъмът им. На сцената трябва да се чуе хубав български език, езикът на литературното произведение, а не всеки актьор да говори своя език.

Характерно нещо за селянина — за мъжете най-вече — е, че той приказва туй, което му подсказва собственият ум. С езика той не кокетира, а направо изразява онова, което иска. Логическото ударение във фразата е винаги ясно подчертано.

Говорът у мъжете е изобщо твърд, равен. Известна напевност и по-разнообразни модуляции на гласа при изказване на радост, скръб, учудване и пр. се среща по-често у жените, особено у по-възрастните. Покрай чисто индивидуалните си особености тия форми имат нещо стереотипно, което се предава и учи като обичай.

Мястото, дето става действието, е Силистренско, селата Алфатар, Бабук, Малка и Голяма Кайнарджа и др. През време на сборовете в тия села, както и навсякъде в Добруджа, се събират хора от най-далечни села. Сборовете са място, дето моми и момци завързват любовни връзки. Родителският контрол липсва тук и...

ЗА „БОРЯНА“

В „Литературен глас“ г. Елин Пелин най-после е изказал мъката си. Той изрежда някои прилики между „Гераците“ и „Боряна“ — прилики толкоз общи, че лесно може да се намерят не само и в други литературни произведения, но и в безброй случки от живота, които стават всеки ден и всеки ден ги четем из вестникарските хроники. От подобни прилики и „факти“ обаче драма още не става, нито пък моята драма се състои само от тях.

Истината е съвсем друга. Заявявам, че когато пишех драмата си „Боряна“, нито за миг мисълта ми не се е спирала върху повестта на г. Елин Пелин. Нито ми е минавала през ум дори. Изходната точка, първоначалната идея за драмата си аз взех от собствения си разказ „Имане“ (във „Вечери в Антимовския хан“). Отначало сюжетът беше по-друг и претърпя ред изменения, които са известни и на г. Д. Шишманов, комуто по него време бях разказал плана си. Тоя сюжет Доби окончателния си вид по-късно, когато един мой приятел, г. Петко Колев Тишелов, учител в гимназията гр. Харманли, ми разказа една действителна случка, която е и ядката на драмата ми.

Именно: един стар селянин, голям скъперник, имал пари и ги криел. Един от синовете му го проследил, открил где са парите и ги взел. Старецът от мъка умрял. Отпосле синът, който ограбил баща си, остарява става също такъв скъперник, крие парите си, а неговите синове на свой ред искат да го ограбят. Тая истинска случка още в суровия си вид съдържа, както се вижда, всички данни, които намериха място и в пиесата ми.

Когато Тишелов ми разказа всичко това, аз го помолих да иде в селото, дето живее старецът (той му е роднина), и да ми съобщи повече подробности. Той направи това и резултата ми съобщи с няколко писма, които притежавам. Съобщи ми напр., че един от синовете на стария, добър по душа, често е намирал парите на баща си и си е вземал по малко; че жена му (сестра на Тишелов) по религиозни

съображения на му е позволявала да вземе всичките; че старият от ден на ден ставал по скъперник, че постоянно викал: „нямам, нямам“, и пр.

Освен тия подробности, които Тишелов ми събщи, понеже е учител по български език, по мое предложение той зададе на учениците си от VI клас домашно упражнение на тема: караници между баща и синове. Тия упражнения, в които са разказани най-различни семейни свади, отчасти използвани от мене, също ги имам у себе си. Учениците, които са ги подписали, са живи, жив е и учителят им Тишелов. Нещо повече: старият скъперник, който е прототип на Златила в „Боряна“ и за когото се отнася цялата история за парите, както е в пиесата, е също жив и си живее и сега в едно тракийско село. Ако стане нужда, аз ще кажа я името му, и селото, гдето живее. Г-н Елин Пелин и приятелите му (пък и ония, които поискат) ще могат да отидат там и да го видят с очите си.

Ето накратко историята на „Боряна“. Никога не съм изпитвал липса от сюжети. Колкото ги имам, би трябвало да живея още един живот, за да ги обработя. От тях аз бих отстъпил на драго сърце и на ония, които от двайсет години напразно ги търсят. Срещу г. Елин Пелин не стои „някой си“. В дългогодишната си литературна дейност аз съм дал доста нещо, та няма нужда да посягам на чуждо достойние. В моите произведения живеят цяла галерия от най-разнообразни типове, от които за една моя пиеса мога да си взема колкото и които ща. Не искам да се хваля с голямо изобилие, но нямам причини да се оплаквам и от немотия.

Впрочем, постъпката на г. Елин Пелин има друго обяснение. „Боряна“ има успех. Това, е което не може да ми се прости. Преди време същият г. Елин Пелин беше казал, че ако някога в България се роди гений, той ще бъде геният на завистта. Изглежда, че преди да бъдат казани тия думи, тоя „гений“ не само че е бил роден, но е бил вече и доста остарял.

По тоя въпрос няма да прибавя вече ни дума. Ако стане нужда, ще кажа много повече, но то ще бъде вече на друго място.

Йордан Йовков

За първи път пиесата излиза в сп. „Българска мисъл“, год. VII, 1932, кн. 2, 3, 4–5

Издание:

Йордан Йовков, „Събрани съчинения в шест тома“, Том пети; „Български писател“, С. 1978. Под общата редакцията на Симеон Султанов

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.